

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

בראשית תשט"ו

ביאורים בענין עץ הדעת טוב ורע

- ביאור האיך אפשר שהשמן המעה יציר כפיו של הקב"ה • אור החיים הקדוש: אדם הראשון לא חשב שיש מציאות שבריאה יסית נגד רצון ה' • שורש המעות של אדם הראשון שהניח את הנחש ליכנס לגן עדן • קושיית הרמב"ם: איך אפשר שאדם הראשון זכה למעלה הגדולה של "דעת" רק ע"י החטא • החילוק בין הוספת נדר וסיג למצוה ובין איסור כל תוסף • נור הקודש: עץ הדעת לא נאסר אלא עד כניסת השבת • רוב ההתחדשות בחכמות גשמיות מביאים לדבר עבירה ח"ו • כשעושים תשובה אף לאחר חתימת הגזר דין בימים נוראים, יכולים לשנות הפסק שיהיה באופן שנתפרש לטובה • כל רגע שנחסר להאדם דעת לעבודת ה', הוא פסידא דלא הדר •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק



לשון קדשו - קונטרס קסו

(44 מינוט) זייער קלאר

★ ★ ★ ★ ★

יצא לאור ע"י

מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 3040-585-1514

כל הזכויות שמורות ©

צענטראלע נומער:

929-522-1515

ענגלאנד 0330-350-3110

קאנאדא 438-797-0770

ארץ ישראל 072-3275205

צו הערן די רעקארדינג: דרוק #1, דערנאך קונטרס נומער 166

איר קענט אויך לאזן הודעות הערות ותיקונים, און מנדב זיין

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס:

ניו יארק 718-298-4641 ארץ ישראל 072-3333419

בראשית תשט"ו #115→1→16

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יחזקאל לאקס הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן אברהם נ"י

עב"ג בת הר"ר משה קרויס הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת וקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

לע"נ הרה"ח היקר באנשים, התנהג ביושר ובאמונה לשמור
מוצא שפתיו ודיבורו, דבק בצדיקי הדור והלך בדרכם

רבי טובי' גדלי' ע"ה לעפקאוויטש

ב"ר יצחק אייזיק ז"ל

נפטר ל' תשרי תשנ"ד לפ"ק

לע"נ הרה"ח אהוב על הבריות, תלמיד רביה"ק זי"ע
דבוק בדרכיו, ועסק להפיץ תורת אמת בעיר בני ברק
רבי יוסף אלי' ע"ה ב"ר יצחק ז"ל

ביקעל

נפטר כ"ו תשרי תשמ"ו לפ"ק

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא

ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

נפטר ה' ניסן תש"פ



Kotsamal.com

עילוי נשמת



הרה"ח ר' משה מנחם

ב"ר יוסף ז"ל

נפטר ערב פסח תש"פ

א

קושיית ודקדוקים בענין עין הדעת טוב ורע

[וַיִּקְרָא ה' אֱלֹקִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה. וַיֹּאמֶר אֶת קִלְךָ שָׁמַעְתִּי בְּגֶן וַאֲיָרָא כִּי עֵירֹם אָנֹכִי וַאֲחָבָא].

וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה, הֲמֵן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אֲכָלְתָּ. וַיֹּאמֶר הָאָדָם, הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וָאֲכָל.

ב

קושיא א

במדרש: אכלתי וְאֹכֵל עוֹד. והוא פלא על אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, שיאמר כן

דער מדרש זאגט (בראשית רבה יט, יב), "וְאֹכֵלְתִּי" לא נאמר, אלא "וְאֹכֵל", אמר אכלתי וְאֹכֵל עוֹד.

א) לכאורה איז א פֿלא, אדם (הראשון, שהיה) יציר כפיו שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא^א, [ואמרו חכז"ל]^ב עקיבו של אדם מכהה גלגל חמה, לְגַדְלָתוֹ אֵין חֶקֶר, [איז א פלא אז ער] זאָל דאָס ענטפערן פֿאַרן בורא כל עולמים, אדם הראשון זאָל ענטפערן [אזוי], ער זאָל זאָגן אכלתי וְאֹכֵל עוֹד ? !

ג

ישוב הקושיית

ישוב קושיא א (באופן א)

אד"ה הקדוש: אדם הראשון נכשל מקודם לאכול "בשוגג", ורק ע"ז היה יכול השטן להביאו אח"כ לידי מזיד

מ'קען אפשר זאָגן אֵין פֿשטות, דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך^א, [אז] ער האָט 'קודם' געגעסן בשוגג, ווייל ער האָט נישט געוואוסט [שהוא מעץ הדעת, און] דורכדעם האָט ער שוין געהאָט צו אים אַן אַחִיזָה דער שטן, [על ידי שחטא] בשוגג, און 'דערנאָכדעם' האָט ער אים געקאָנט שוין מִפְתָּה זיין אפילו במזיד. אָבער [אלמלי] ווען ער הייבט אָן [לפתות מיד על מזיד] העט ער נישט גיווען געקאָנט, [נאָר] ער האָט אָנגעהויבן בשוגג.

^א מלשון חז"ל במדרש אגדת בראשית (פרק יא), ובזוהר חדש (פרשת תרומה). וכן הובא לשון זה בספרים קדמונים.

^ב בויקרא רבה (כ, ב): ריש לקיש בשם ר' שמעון בן מנסיא אמר, תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה, קלסתר פניו על אחת כמה וכמה. [הבשר העגול שבעקב שדומה לתפוח, היה כל כך יפה שהיה מכהה גלגל חמה, שהיתה החמה נראית לגביה אפֿל].

ועיין בגמרא בבא בתרא (נח, ב): רבי בְּנָאָה הוּא קא מציינ מְעֻרְתָּא [שידעו באיזה מקום יש טומאה ולא יעברו שם עם טהרות], כי מטא למערתא דאדם הראשון וכו'. אמר רבי בְּנָאָה, נסתכלתי בשני עקיביו [של אדם הראשון] ודומים לשני גלגלי חמה.

^ג הובא במדבר קדמות להחיד"א (א, ה): אדם הראשון בתחלה לא ידע שֶׁמָה שנתנה לו אשתו היה מעץ הדעת, ואכל בשוגג, אלא שנכנס בו יצר הרע ואחר כך אכל במזיד. הרב מהר"ד ז"ל (רבי יוסף דוד משאלוניקי, בעל בתי אבות ולחם הפנים ושר"ת בית דוד) בספר צמח דוד משם רבינו האר"י זצ"ל, דף י"ד ע"ג.

[והנה הספר צמח דוד נדפס בשנת תקמ"ה ושוב כמעט לא היה בנמצא, ומסתמא לא היה זה לפני רבינו. אבל לפלא לציין, כי שם במקורו בצמח דוד נמצא ממש כחידושו של רבינו בתחלת דרוש זה, על פי הקדמת דברי האר"י ז"ל אלון].



ד

ולפי זה יש לומר דהק "ואוכל עוד", לא קאי על העתיד רק על העבר.
שומר "אכלתי" תחלה בשוגג, ועי' נגד "ואוכל עוד" שאכלתי במזיד

ממילא קאן זיין, דער "ואוכל" גייט נישט ארויף אויף לעתיד, ער מיינט נאָר
ס'איז געוואָרן [לשעבר] אַן עתידות דערפון, ער האָט קודם געגעסן אכלתי 'בשוגג',
איז געוואָרן וואָכל עוד, [אז] ער האָט נאָכאַמאָל געגעסן [במזיד].

ה

ישוב קושיא א (באופן ב)

אור החיים חק': מה שהשיב אדם הראשון האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל,
הכוונה דלא היה לו לחשוב על האשה שנתן לו ה', שמא נותנת לו דבר איסור, ועל כן אכל ממה שנתנה לו

נאָר אפשר קען זיין [עוד באופן אחר].

דער אור החיים הקדוש טייטשט' [מה שהשיב אדם הראשון להקב"ה] האשה אשר
נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, [דהכוונה] ער האָט נישט געוואוסט [שעליו
לחשוש שמא היא מן עץ הדעת], האָט ער זיך פאַרלאָזט אויף 'איר' אַז ער קען זיך סומך
זיין. [ולזה אמר האשה] אשר נתתה עמדי, [על כן הבנת] זי איז כדאי זיך סומך זיין [עליה,
כין] אַז זי' האָט מיר געגעבן, האָב איך נישט געוואוסט אַריינצוקלערן [שמא אינו כהוגן].
[עד כאן דברי האור החיים הקדוש].

ו

הנה דרשו בגמרא וספירה לה, לעצמה. ומשם למדו דעד אחד נאמן באיסורין

[לפי זה] קען זיין [במה שאמר אכלתי ואוכל עוד].

[דהנה] די גמרא לערנט דאָך אַרויס' [דאשה סופרת לעצמה, און] דעם גאַנצן [דין פון]
עד אחד נאמן באיסורין לערנט מען דאָך אַרויס פון וספירה לה [מצרע טו, כח], [דבפסוק זה
רואין שהבעל יש לו לסמוך על האשה בדיני טהרתה וספירתה, ולהאמין לה בזה. וכתבו התוספות
דמהכא ילפינן לכל איסורין שבתורה דעד אחד נאמן עליו, ואין צריך לזה שני עדים כבדיני ממונות].

באור החיים חק' (ג, יב): ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי, היא נתנה לי מן העץ וגו'. צריך לדעת מה מענה
בלשונו בתשובת האשה [אשר נתתה עמדי], אפילו קל שבקלים לא ישיב תשובה כזה, ומכל שכן למלך גדול. ועוד
אומרו מן העץ, שלא היה צריך לומר אלא 'היא נתנה לי ואוכל', ומובן הדבר שעל העץ המוזכר הוא אומר וכו'.
ונראה שכוונת האדם הוא שלא ידע דבר, כי אם האשה הביאה לפניו המזומן ואכל, ואינו חייב לשאול על
המובא לפניו דבר זה מנין, כי הלא כל הארץ לפניו היא, מלאה מעדנים אשר נטע ה'. ודקדק לומר אשר נתתה
עמדי, שלא לחייבו לחפש ולדקדק אחריה לדעת המובא לפניו, כיון שהאשה הלו נתנה ה' עמו לעזור ולהועיל,
ואין רע יורד מהשמים, ואין לו לבדוק אחריה, כי מן הסתם מעשיה נאים. ותמצא שאמרו ז"ל (קידושין עו) אין
בודקין מן המזבח ולמעלה וכו' עד כאן, הרי דכל שהוחזק במקום קדוש, חזקת כשרות שלימה עליו. ומכל שכן
אשה גדולה כזו אשר ברא לו ה' לעזר, אינו צריך לחפש אחריה מה נותנת לפניו.

ואומרו מן העץ וכו', כי לא על העץ המוזכר בדברי ה' הוא אומר, אלא על עץ מצעי הגן. ולכשנאמר דעל
עץ הדעת הוא אומר, אין הכוונה שהוא ידע שממנו הביאה לו ואכל, אלא שאחר שאכל ידע כי ממנו אכל,
מאמצעות הכרתו בהרגשתו ההשתנות. ולעולם בשעת מעשה לא ידע דבר, ולא שאל, לצד בטחונו באשה שנתן
ה' עמו, והוא שטען באומרו אשר נתתה עמדי וגו'.

ומעתה אין ביד אדם עון אלא שוגג, ואפשר שדין אונס יש לו, כי לא היה לו מקום לומר לו 'היה לך לתת
לב לבל תחטא', ולא חשד באשה שתאכילהו דבר איסור, כיון שניתנה לו מקל-עליון. ולזה תמצא שלא קלל ה'
לאדם, אלא להארמה. [ועיין בחינה כזו גם בגמרא דכלה (ד"ה האשה אשר נתת עמדי)].

בגמרא כתובות (עב): אמר רב חיינא בר כהנא אמר שמואל, מנין לנדה שסופרת לעצמה, שנאמר [ואם טהרה
מזוכה] וספירה לה' שבעת ימים [ואחר טהרה], לה', לעצמה.

ובתוספות גיטין (ב: ד"ה עד אחד): ואם תאמר ומאן לן דעד אחד נאמן באיסורין, ויש לומר דילפינן מנדה,
דדרשינן בפרק המדיר (כתובות שם) וספירה לה לעצמה.



ז

ונמצא דגם בעתיד היא צריך לסמוך על נאמנות האשה בספירתה, ולזה אמר להמליץ זכות על חטאו, אכלתי עבור שסמכתי על נאמנות האשה, ואוכל עוד, שגם בעתיד אצטרך לסמוך על נאמנותה

איבערדעם האָט ער דאָס געזאָגט [להמליץ זכות על חטאו].

"אכלתי" איך האָב געגעסן [יען כי סמכתי על האשה, וואָס] היא נְתָנָה לִי מִן הָעֵץ.

ואוכל [עוד], און איך וועל דאָך ווייטער' מוזן אזוי טון, [לסמוך על נאמנות האשה בדינים הנוגעים לה, שהרין איך לערן דאָך אַרויס פון וְסִפְרָה לָהּ, [וואָס] דאָרט איז נישט מעגליך אַנדערש.

ח

[והגם] ס'איז אַ פלוגתא אין די גמרא (סוכה נ: ומנחות פב) ווען מ'קען זאָגן אַין דנין אפשר משאי אפשר, [ולכן יש ראשונים הסוברים דאי אפשר ללמוד הכלל דעד אחד נאמן בכל איסורין, מדין ספירת אשה, דשאני התם דאי אפשר לזולתה לברר הדבר, ואין דנין אפשר משאי אפשר]. [אַבער] על כל פנים 'דאָרטן' [בדיני טהרה וספירה] איז דאָך נישט מעגליך אַנדערש, [וממילא] וועל איך דאָך ווייטער מוזן אזוי טון, זיך סומך זיין אויף איר [להאמין לה בספירה וטהרה].

האָט ער דאָס געזאָגט פאַר אַ 'תירוצ' [על מה שסמך עליה מתחילה. אבל לא היה כוונתו לומר שירצה לאכול עוד מן עץ הדעת].

ט

חקדמה ליישוב קושיא א (באופן ג)

בהקדם הצעת עוד קושיות וישובים
(עד אחר אות פד)

נאָר [יש לבאר] וואָס מ'קען נאָך זאָגן אין דעם ענין טאַקע, וואָס ער האָט געזאָגט אכלתי ואוכל עוד, [נדסוף סוף] דער [לשון] ואוכל איז דאָך אַ קשיא¹.
(התירוץ באות פה)

י

קושיא ב

האיך היה אפשר להשטין להטעות לאדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה

לאָמיר זען.

(ב) דאָס גאַנצע ענין [של חטא עץ הדעת] איז דאָך עפעס אַ הפּלאַ ופּלאַ, ווי ווייט דאָס איז געווען, [אז] דער שטן האָט אַ כח [געהאַט] אויף אדם הראשון, יציר כפיו שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא², [וואָס] לְגִדּוּלָתוֹ אֵין חֶקֶר, ער האָט מְשִׁיג געוועזן אַלע בְּרוּאִים, ער האָט געוואוסט [וויאָזוי פאַר] 'יעדן' צו געבן זיין נאָמען, [וכדכתיב] (ב, יט-כ) וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ, [ופירושו הדכונה כן] ער האָט פאַרשטאַנען דעם שורש פון יעדן³, כל הנבראים האָט ער געוואוסט וואָס ס'איז דער נאָמען [לפי השורש], זיין קדושה איז דאָך געווען ..

¹ כן הוא דעת הרמב"ן והריטב"א ריש גיטין (ב:), שחולקים בזה על דברי התוספות שם. ובעיקר ענין זה עיין עוד בשב שבעתא (ר, ח, יט-כא).

² דעדיין לא מתורץ דיוק זה הלשון, לפי התירוץ דלעיל. כי לתירוצ הראשון קשה, דמשמעות לשון המדרש משמע דהוא על להבא ולא על שעבר. ולתירוצ השני קשה, דאם כן לא מיירי מענין "לאכול" עוד, רק משאר דברים שצריך לסמוך עליה.

³ לשון הזהר הקדוש (זהר חדש, סתרי תורה יתרו נא:).

⁴ עיין בראשית רבה (יז, ד), רבינו בחיי (ב, יט), בעל שם טוב עה"ת (בפרשתן אות קלד-קלו), ועוד.



יא

קושיא ג

קושיית תוספות והרא"ש: למה רק אחר החטא נולד החשש שמא יאכל מעץ החיים, ולמה לא אכל ממנה קודם שאכל מעץ הדעת

ג) תוספות - די בעלי תוספות - און דער רא"ש^א פרעגט, [אויף דעם וואָס] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחֲיוֹ לְעֵלָם, [ולכן] וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹקִים מִגֶּן עֵדֶן.

[דקשה] לכאורה, מ'האָט דאָךְ אים פריער געזאָגט (ב, טו) מִכָּל עֵץ הָגֶן אָכַל תֹּאכַל, האָט מען דאָךְ אים נאָךְ 'פריער' געזאָגט, איידער ער האָט געגעסן פון עץ הדעת, איז דאָךְ אין דעם "מִכָּל עֵץ הָגֶן" איז דאָךְ געווען דערינען דער "עֵץ הַחַיִּים" אויכעט, [אם כן] האָט ער דאָךְ נאָךְ געקאָנט פריער עסן פון עץ החיים, וְאָכַל וַחֲיוֹ לְעֵלָם.

וואָס דען [מצינו כי] הערשט דאָ דערנאָךְ [לאחר שאכל מעץ הדעת] האָט מען אים געזאָגט וַיִּשְׁלַחְהוּ מִגֶּן עֵדֶן [כדי] אַז ער זאָל נישט עסן פון עץ החיים, ער האָט דאָךְ ווען געקאָנט פריער עסן, העט דאָךְ 'שוין' געווען די סגולה פון עץ החיים וְאָכַל וַחֲיוֹ לְעֵלָם, אַז ער וועט עסן דערפון. [ולמה באמת לא אכל אדם מעץ החיים תחילה]^ב.

יב

קושיא ד

להבין מה שאמרו כל המוסף גורע, דיען שהוסיפה חוה לומר "ולא תגעו" בו, עי"ז נתפתחה, כי דחפה השמן עד שנגעה, ואמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. וקשה דהאך נתפתחה עי"ז, והלא היא ידעה שהיא הוסיפה הנגיעה מעצמה

ד) דער גאַנצער ענין איז דאָךְ אַ פלא, [וואָס] ס'שטייט^א כל המוסיף גורע, ער איז געווען דָּחֶפָה [עד שנגעה]^ב.

לכאורה האָט זי דאָךְ געוואוסט אַז זי האָט מוסיף געווען, נאָם כן האָט נתפתחה מזה, [ווען] ער האָט געזאָגט כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה.

^א בפירוש בעלי התוספות על התורה (ג, כב): וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים. ואם תאמר, מפני מה לא לקח מתחלה מעץ החיים. יש לומר שעץ החיים היה מעץ הדעת מוקף. עוד יש לומר, דכל זמן שלא נקנסה מיתה על האדם לא מהני ליה לעולם עץ חיים וכו'.

^א בפירוש הרא"ש על התורה (שם): וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים. מפני מה [לא] לקח ממנו שיחיה לעד. ויש מפרשים שלא צוה לו כלום עד שיאכל עץ הדעת, כדפירש רש"י. ויש מי שאמר שהוא סגור מעץ הדעת, שנאמר ועץ החיים אשר בתוך הגן, ובשלח מעץ הדעת ופרץ הגדר ונראה עץ החיים, אמר הקב"ה אם אניח אדם בגן הוא יראה עץ החיים ולקח ממנו, מיד גרשו מגן עדן.

^ב עיין להלן באות צג.

^ב בגמרא סנהדרין (כט): אמר חזקיה, מניין שכל המוסיף גורע, שנאמר אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ. ופרש"י (שם) וְלֹא תִגְעוּ בו, הקדוש ברוך הוא לא הזהירם על "הנגיעה", ומתוך תוספת, גירעו, שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו, אמר לה, רְאֵי שֵׁאִין מִיתָה עַל הַנְּגִיעָה, אֵף עַל הָאֲכִילָה לֹא תָמוּת.

^ג כמבואר ברש"י (ג, ד): לֹא מוֹת תָּמוּתוֹן. דחפה עד שנגעה בו, אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה.

ומקורו בבראשית רבה (יט, ג): ותאמר האשה אל הנחש ... ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו' ולא תגעו בו. הדא הוא דכתיב (משלי ל) אֵל תוֹסֵף עַל דְּבָרָיו פֶּן יוֹכִיחַ בָּךְ וְנִכְבְּתָה, תני ר' חייא שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר, שלא יפול ויקצץ הנטיעות, כך אמר הקב"ה כי ביום 'אֲכָלְךָ' מִמֶּנּוּ וגו', והיא לא אמרה כן אלא אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ 'וְלֹא תִגְעוּ בו', כיון שראה אותה עוברת לפני העץ נִטְלָה וְדָחֶפָה עליו, אמר לה הא לא מיתת, כמה דלא מיתת במקריביה כן לא מיתת במיכליה, אלא כי יֵדַע אֱלֹקִים כי ביום וגו'.



יג
קושיא ה

האיך הביא לה השמן ראייה ממה שאין מיתה בנגיעה, והלא זמן המיתה הוא "ביום" אַכְלָךְ, ועדיין לא היה עבר כל היום (ה) אויסערדעם איז שווער^{טו} [האיך הביא ראייה ממה שראתה שאין מיתה בנגיעה], ס'שטייט דאך נאָר "ביום" אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, איז דאָךְ דעמאָלטס נאָכנישט [הגיע זמן מיתתה], ס'איז נאָךְ צייט געווען, ס'איז נאָךְ געווען "ביומו", וואָס פאָר אַ ראייה (איז שאין מיתה בנגיעה), האָט מען דען געזאָגט 'שוין אויפן אָרט' איז תָּמוּת.

יד
ישוב קושיא ד

מבואר באבות דרבי נתן, כי הוספת הנגיעה הוסיף אדם הראשון באומרו הציווי לחור. ונמצא שחיה באמת לא ידעה שהנגיעה היא הוספה על הציווי

נאָר [בענין] דעס אַז זי האָט 'געוואוסט' שלא נצטוו על הנגיעה, רק היא הוסיפה זאת, ואם כן קשה למה נתפתתה על ידי זה? (קושיא ד).

[הנה באמת] ס'זעט אויס אין אבות דרבי נתן^{טו}, זעט אויס אַז זי האָט טאָקע נישט געוואוסט'. [כי המעשה היה] אַז "ער" [אדם הראשון] האָט מוסיף געווען [כשאמר הציווי לחור], 'ער' האָט איר געזאָגט וְלֹא תִגְעוּ בוֹ, דאָס האָט 'ער' געמאַכט אדם הראשון, ער האָט מוסיף געווען [איסור הנגיעה למשמרת וסייג], און זי האָט טאָקע געמיינט [שהשי"ת הוא שאמר כן לאדם, לאסור גם הנגיעה].

[ובזה מיושב קושיא ד, כי חיה באמת לא ידעה שהנגיעה היא הוספה על הציווי].

טו

אבל לפי זה יוקשה לאידך גיסא, דלכאורה יפה עשה אדם הראשון במה שהוסיף הנגיעה, כדי לעשות סייג ומשמרת. ולמה אמרו על זה דכל המוסיף גורע

נאָר די קשיא איז [לפי זה באופן אחר, דאם כן] לכאורה האָט ער געמיינט טאָקע [לשם שמים, לעשות גדר וסייג], לכאורה דאָרף מען טאָקע [מאָן גדרים וסייגים], מ'האָט דאָך גוזר געוועזן [כמה גזירות מדרבנן לסייג שלא יעברו על מצות התורה, און ווי] מ'זעט דאָך ביי חמץ

^{טו} עיין קושיא זו בחזקוני, וכן הובא זה בישמח משה (ד"ה והנחש היה ערום) וז"ל: נשאלתי במה שנתקשו לומדי בית המדרש דק"ק דראביטש, האיך אמרה הנחש כשם שאין מיתה בנגיעה וכו', הא עדיין לא כלה היום, והשי"ת אמר ביום אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, וכן הקשה השפתי חכמים.

^{טו} באבות דרבי נתן (פרק א, משנה ה): ועשו סייג לתורה (אבות א, ב). ועשה סייג לדבריו, כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו, תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו ואף איוב ואף נביאים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם. איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו וכו'.

איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו, הרי הוא אומר ויצו ה' אֱלֹקִים עַל הָאָדָם [לאמר] מִכָּל עֵץ הָעֵן אָכַל תֹּאכַל וּמִעֵץ הָדָעַת טוֹב יִרְעָ לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי יוֹם אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, לֹא רָצָה אִדָּם הָרָאשׁוֹן לומר לחור כדרך שאמר לו הקב"ה, אלא כך אמר לו וְעָשָׂה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה, וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הָעֵן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ "וְלֹא תִגְעוּ בוֹ" פֶּן תִּמְתּוּן, שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נטל עצה בלבו, אמר הואיל ואיני יכול להכשיל את האדם, אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצל הַהֶרְקֶה שיחה עמה, אמר לה אם לנגיעה אַתְּ אוֹמֶרֶת צוּה עֲלֵינוּ הַקֶּב"ה, הריני נוגע בו ואיני מת, אף אַתְּ אִם תִּגְעִי בוֹ אִי אַתְּ מֵתָה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה, עמד ונגע באילן בידי וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ וכו'. ושוב אמר לה, אם לאכילה אַתְּ אוֹמֶרֶת צוּה עֲלֵינוּ הַקֶּב"ה, הריני אוכל ממנו ואינו מת, ואף אַתְּ תֹאכְלִי וְאִי אַתְּ מֵתָה. מה אמרה חוה בדעתה, כל הדברים שפקדני רבי מתחלה שקר הם, לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי, מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל, שנאמר וּתְרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֶאֱכָל וְכִי תִתְּנוּ הוּא לְעֵינַיִם.



אויכעט, אַז ווען ס'איז לאַ בדיילי מיניע [כל השנה], איז עס אסור [אפילו] בנגיעה, [מפני החשש] שמא יבא לאוכלו".

[ממילא איז] אפשר 'מצד הדין' איז ער גאָר גערעכט געווען, ער האָט געמעגט מוסיף זיין, ס'איז נישט אַזאַ קשיא [עליו, פון] כל המוסיף גורע, [כי הלא] מ'דארף דאָך מאַכן גדרים וסייגים. [וואס כן למה אמרו על זה, דהוא בכלל כל המוסיף גורע].

טז

אמנם מבואר ברמב"ם, דאף שמותר ומצוה לעשות גדרים וסייגים, אבל אסור לומר על הגדר וסייג שזוהו בכלל הציווי מן התורה, דאז עובר על 'כל תוסיף'.

נאָר די הלכה איז, [שנחלקן] דער רמב"ם מיטן ראב"ד, ס'איז אַ פלוגתא אין הלכות ממרים", דער תוכן הדברים איז, אַז מ'מעג מאַכן גדרים וסייגים [לכולי עלמא],

"בגמרא פסחים (ו): אמר רב יהודה אמר רב, המוצא חמץ בביתו ביום טוב, כופה עליו את הכלי [פירש"י: דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי, ומיהו, בכל יראה לא עבר, דהא בטליה בליביה מאתמול, כדאמרינן לקמן הבודק צריך שיבטל בלבו, אלא משום שלא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כליו]. אמר רבא, אם של הקדש הוא אינו צריך, מאי טעמא מיבדל בדיילי מיניה [אפילו בחול למדו הוא לפרוש ממנו].

וכן נפסק בשלחן ערוך (אורח חיים, טז, ו) ובמגן אברהם (שם, ה): עיי"ש.

"ברמב"ם (ממרים ב, ט): הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה, מהו זה שהזהירה תורה (ראה יג, א) לא תסף עליו ולא תגרע ממנו. [ונמתין, כי כל תוסף הוא] שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר (עלם) בדבר שהוא 'מן התורה', בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה. כיצד, הרי כתוב בתורה (משפטים כג, י) לא תבשל גדי בחלב אמו, מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב 'מן התורה', אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור 'מן התורה', הרי זה מוסיף. אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה, 'ואנו' נאסור אותו ונודיע לעם שהוא 'גורע', שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך החיה מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר אף בשר בהמה מותרת חוץ מן העוף, ויבא אחר לומר אף בשר העז מותר בחלב פרה או הכבשה שלא נאמר אלא 'אמו' שהיא מינו, ויבא אחר לומר אף בחלב העז שאינה אמו מותר, שלא נאמר אלא 'אמו', לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף, אלא עושה סייג לתורה, וכן כל כיוצא בזה:

ובהשגת הראב"ד שם: אמר אברהם, כל אלה ישא רוח. שכל דבר שגזרו עליו ואסורוהו לסייג ולמשמרת של תורה, אין בו משום לא תוסיף, אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא, כדאשכחן בכמה דוכתי [בגמרא, שאמרין] מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל, אף זה דבר תורה הוא, עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט, ככו. עי' ברכות סג. וגיטין ס). ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות 'עשה', כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות, בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה:

ובכסף משנה שם: כתב הראב"ד וכו'. ואני אומר שמה שכתב הראב"ד שכל דבר שגזרו עליו ואסורוהו וכו', וכי רבינו אינו אומר כן, שהוא משיג עליו. שהרי בשר עוף בחלב שהביא רבינו לרמיון, ודאי שלעולם אסור. וגם בתחלת דבריו כתב כן בפירושו וסמכוהו ויש רשות לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו 'לדורות'. ואם ספק השגתו כמה שאמר רבינו וסמכוהו למקרא וכו', והלא רבינו אינו אומר שאסור אלא כשאומרים שהוא של תורה ממש, אבל כשאומרים קרא אסמכתא בעלמא הרי הם אומרים שאינו של תורה ושאין הפסוק ההוא מורה עליו אלא שהוא אסמכתא בעלמא. ומה שכתב ואם גרע לפי צורך שעה וכו', כבר כתב רבינו בפרק זה וכן אם ראו או בטל מצות עשה או לעבור על מל"ת כדי להחזיר רבים לדת וכו' עושין לפי מה שצריכה השעה. ומה שכתב ולא תמצא איסור מוסיף וכו', נראה שזה עיקר השגתו, ולא ידעתי טעם לסברתו, וכי האומר שבשר עוף בחלב אסור מן התורה, שהתורה אסרה מין אחד של בשר והוא הדין לכל מידי דמיקרי בשר, לא יקרא מוסיף, אלא ודאי מוסיף נקרא:

ובלחם משנה שם: ממשע מדברי רבינו דסובר דאפילו שבת דין גזרו דבר לאיסור, ויהיה הדין כן מפני גזירתם, אם יאמרו שמה שאסרו כן הוא דבר תורה, נקרא מוסיף. ומיניה נלמדו בהפך לדעתו ז"ל, שאם הדבר אסור מן התורה ואמרו הם שזה הדבר מן התורה הוא מותר אלא שהם אסורוהו, הרי זה נקרא גורע, דהוה טעמא הוא, כיון דאמרת דהיכא דמן התורה מותר והם אמרו שמן התורה אסור אע"פ שהם אסורוהו, נקרא מוסיף מפני שאומרים שהאיסור הוא מן התורה ועשו לאיסור דבריהם איסור של תורה, ולא אמרו שהאיסור של דבריהם וכו', גם כן כשהוא אסור מן התורה והם אמרו שהאיסור הוא מדבריהם ולא מן התורה, נקרא גורע, שעשו



נָאָר מ'טָאָר נישט זאָגן [לדעת הרמב"ם] אַז דעס איז פון די 'עיקר המצוה', נאָר מ'ברויך צו זאָגן 'דעס' איז אסור מן התורה און 'דאָס' איז אסור וועגן גדר וסייג, אָבער טאַמער זאָגט מען [על הסייג] אַז דאָס קער צו די מצוה [דאורייתא, און ס'איז] פונקט אַזוי ווי דער [עצם] איסור [דאורייתא], איז מען עובר אויף בל תוסיף.

יז

ולפי זה יש לומר דאדם הראשון אמר לחוה לאסור הנגיעה כמו האכילה, ולא גילה לה שהנגיעה היא רק גדר וסייג שלא לעבור על עיקר הצייוו שהיא האכילה. ולכן אמרו דהוא בכלל כל 'המוסיף' גורע [ממילא] קען זיין אַז דאָס איז געווען דער פעלער, ווייל ער האָט איר נישט געזאָגט אַז דאָס איז נאָר אַ גדר וסייג, ער האָט איר געזאָגט סתם מ'טָאָר נישט, אַזוי ווי ס'איז [ווען] מעיקר המצוה"ט. [און] דאָס טאָר מען נישט [לדעת הרמב"ם].²
[ממילא] דורכדעם איז געקומען דער טעות, וואָרן ווען זי העט גיווען געוואוסט אַז דאָס איז נאָר אַ גדר וסייג, וואָלט זי נישט געהאַט געגעסן וועגן אַ נגיעה.

יח

חזרה על קושיא ה

אבל עדיין קשה האיד הביא לה השמן ראה ממה שאין מיתה בנגיעה, הא עדיין לא היה עבר כל היום אָבער די קשיא איז דאָך געווען (בקושיא ה), דאָך וויאזוי האָט זי געזען [שאין מיתה בנגיעה], וויאזוי האָט ער איר געוויזן [מנגיעה להוכיח על האכילה], וואָרן 'תיכף' איז דאָך דאָרף עס נישט געשען, [ואם כן] וואָס פאָר אַ ראייה [איז] כשם שאין מיתה בנגיעה נאך אין מיתה באכילה, והלא עדיין היה זה ביומו, ולא הגיע עדיין זמן עונש המיתה].

יט

קושיא ו

קושיית הרמב"ם: הלא "דעת" היא המעלה היותר גדולה, והאיד אפשר שהאדם בא לכלל דעת רק על ידי החטא שחטא בעין הדעת

ו) לכאורה דער גאַנצער ענין פון עיץ הדעת טוב ורע [צריך ביאור], ווי דער רמב"ם פרעגט אין ספר המורה³, ער זאָגט אַז ס'איז אַ קושיא פליאה - דער רמב"ם, - אַז מ'האָט געגעסן פון עיץ הדעת טוב ורע, און מ'באָקומט "דעת", [וואָס] דאָס איז דאָך דאָס גרעסטע פון אַ מענטש, ער זאָל צוקומען צום "דעת", [וממילא] ווי קען מען זאָגן אַז ווייל מ'זינדעט, פון דעם באָקומט מען "דעת"? וועט מען באָקומען דעת?

לאיסור של תורה איסור של דבריהם וגרועהו מאיסורו. וכיון שכן קשה על רבינו למה שם במשל שאם יבא בית דין ויתיר התורה נקרא גורע, לישמעין רבותא אפילו יאסורו בית דין החיה אלא שיאמרו שאינה אסורה מן התורה אלא מדבריהם נקרא גורע. אבל הר"א ז"ל בהשגות סובר דכיון דבית דין אסורוהו, אע"פ שיאמרו שהוא דבר תורה ממש, אין זה נקרא מוסיף דהא רבנן אסמכוהו אקרא ועשאוהו כשל תורה ממש. וכבר הליך הרב כסף משנה בעד רבינו.

¹ ועיין כעין זה בחזקוני (ג, וז"ל: וְלֹא תִגְעוּ בוֹ. לֹאכְלוּ וכו', לפי הפשט. והאמת כל המוסיף גורע. ואין זה סייג לתורה, הואיל ואמרה שהקב"ה אמר לא תגעו בו.

² ויש לציין דכן כתב בענין זה במנחת חינוך (מצוה תנד), לפי דעת הרמב"ם.

³ במורה נבוכים (ח"א, פרק ב): הקשה לי איש חכם זה ל"ו שנים קושיא גדולה, צריך להתבונן בקושיא, ובחשובתנו בפרוקה וכו'. אמר המקשה, יראה מפשוטו של כתוב, כי הכוונה הראשונה באדם, שיהיה כשאר בעלי חיים, שאין שכל לו ולא מחשבה, ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע. וכאשר הקרה, הביא לו מריו [נתן] זה השלימות הגדול המיוחד באדם, והוא שתהיה לו זאת 'ההכרה' הנמצאת בננו, אשר היא הנכבדת מן הענינים הנמצאים בננו, ובה נתעצם. וזה הפלא, שיהיה ענשו על מריו תת לו שלימות שלא היה לו, והוא 'השכל', ואין זה אלא פקדון מי שאמר כי 'איש' מן האנשים מרה והפליג בַּעֲלֹל, ולפיכך שינוי בקריתו לטוב, והורשם 'כוכב' בשמים. - זאת היתה כונת הקושיא ועניה, ואף על פי שלא היתה כונה הלשון.



[והלא לפי זה נמצא] ער האָט זיי געזאָגט, אַז דו וועסט זינדיגן וועל איך דיר דערפאַר געבן אַ גרויסע שַׁכר. מ'האָט אים גע'אַסר'ט ער טאָר נישט עסן פונעם עץ הַדֵּעַת, ווייל אַז מ'עסט באַקומט מען "דֵּעַת", דַּעַת טוֹב וְרָע. ווי קען דען דאָס זיין, אַז פאַר אַ "חטא" זאָל מען באַקומען "דֵּעַת".

ב

תירוצין הרמב"ם על קושיא ו

עיקר הדעת והשכל הוא להבדיל בין האמת והשקר, וזה הבין גם מקודם החמא. ומה שנתחדש לו הוא להבין גם "הטוב ורע", דהיינו המגונה והנאה לפי ההתנשמות

זאָגט דער רמב"ם אין ספר המורה^כ, גיט ער צו פאַרשטיין. איידער ער האָט געגעסן פונעם עץ הַדֵּעַת, האָט ער געוואוסט [נאָר פון] "אַמַת" מיט "שִׁקָר", 'דעס' איז דער אַמַת, דעס איז דער גוט'ס, און 'דעס' איז שִׁקָר, ס'איז נישט גוט.

און דורכן עץ "הַדֵּעַת טוֹב וְרָע", איז ער געקומען צו אַן הַתַּחַכְמוֹת [אַז] ס'איז פאַרהאַנען [אויך] "טוֹב וְרָע". אפילו ס'איז נישט 'אַמַת' אָדער 'שִׁקָר', איז פאַרהאַנען אָבער [אַז] ס'איז אָבער "גוט" [אָדער "שלעכט"], טוֹב וְרָע. דאָס קאָן מען שוין [יא] צוקומען [בלויז] דורכן "חטא"^{כב}.

^{כב} במורה נבוכים (שם, בהמשך): וְשָׁמַע עֵינָיו תְּשׁוּבוּתוֹ. אמרנו, אתה האיש המעיין בתחילת רעיוניו וזממיו, ומי שיחשוב שביין ספר שהוא הישרת הראשונים והאחרונים, בעברו עליו בקצת עתות הפנאי וכו', כעברו על ספר מספרי דברי הימים או שיר מן השירים, התיישב והסתכל כי אין הדבר כמו שחשבתו בתחלת המחשבה, אבל כמו שיתבאר, עם ההתבוננות לזה הדבר.

וזה, כי השכל אשר השפיע הבורא על האדם, והוא שלימותו האחרון, הוא אשר הגיע ל'אדם' קודם מרותו, ובשכילו נאמר בו שהוא בצלם אלקים ובדמותו, ובגללו דיבר אתו וצוה אותו, כמו שאמר ויֵצֵא ה' אֱלֹקִים (ב, טז), ולא תהיה הצוואה לבהמות ולא למי שאין לו שִׁכְל, וּבִשְׁכָל יבדיל האדם בין "האמת והשקר", וזה היה נמצא בו על שלימותו ותמותו.

אמנם "המגונה והנאה" הוא במפורסמות, לא במושכלות, כי לא יאמר השמים כדוריים - נאה, ולא [יאמר] הארץ שטוחה - מגונה, אבל יאמר "אמת ושקר". וכן בלשונו יאמר על הקוֹשֵׁט ועל הַפֶּטֶל "אמת ושקר", ועל הַנָּאָה וְהַמְּגוּנָה "טוב ורע", וּבִשְׁכָל יֵדַע האדם ה'אמת' מן ה'שקר', וזה יהיה בעיניו המושכלים כולם.

וכאשר היה על שלימות עיניו ותמותו, והוא עם מחשבתו ומושכליו אשר נאמר בו בעבורם (תהלים ח, ו) וַתִּחְסְרוּהוּ מַעַט מְאָלְקִים, לא היה לו כוח להשתמש 'במפורסמות' בשום פנים, ולא השיגם, עד שאפילו הגלוי שבמפורסמות בגנות, והוא גלות הערוה, לא היה זה מגונה אצלו ולא השיג גנותו. וכאשר מרה ונטה אל תאוותיו הדמיוניות והנאות חושיו הגשמיות, כמו שאמר (בראשית ג, ו) כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תִתֶּנָּה הוּא לְעֵינַיִם, נענש בשכולל ההשגה ההיא השכלית, ומפני זה מרה במצוה אשר בעבור שכלו צווה בה, והגיעה לו השגת המפורסמות ונשקע 'בהתגנות ובהתנאות', ואז ידע שיעור מה שאבד לו ומה שהופשט ממנו, ובאיזה ענין שב. ולזה נאמר וְהִיָּיתָם כְּאֱלֹקִים יְדַעִי "טוב ורע", ולא אמר יודעי 'שקר ואמת' או 'משיגי' שקר ואמת.

ואין בהכרחי 'טוב ורע' כלל, אבל 'שקר ואמת'. והתבונן אמרו, וַתִּפְקְחֶנָּה עֵינָי שְׁנֵיהֶם ויֵדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם, לא אמר ותפקחנה עיני שניהם 'ויראו', כי אשר ראו קודם הוא אשר ראו אחרי כן, לא היו שם סנְדָּרִים על העין שהורו. אבל נתחדש בו ענין אחר, שגינה בו מה שלא היה מגונה קודם וכו'.

וזהו העונש הדומה למרי 'מדה כנגד מדה', הוא הותר לאכול מן הנעימות ולהנות בנחת ובבטחה, וכאשר גדלה תאוותו ורדף אחרי הנאותיו ודמיוניו, כמו שאמרנו, ואכל מה שהזהר מֵאֲכָלוֹ, נמנע ממנו הכל, והתחייב לאכול הפחות שבמאכל אשר לא היה לו מקודם מזון, ואף גם זאת [רק] אחר העמל והטורח, כמו שאמר וְקוֹץ וְדָרְדָר תִּתְּמִיחַ לָךְ וגו' בְּצֹעַת אִפְיךָ וגו'. ובאר ואמר וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹקִים מִגֶּן עֵדֶן לְעֵבֶד אֶת הָאָדָמָה, והשווה כבהמות במוזוניו ורוב עיניו, כמו שאמר 'וְאֶכְלֶתָ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה', ואמר מבאר לזה הענין (תהלים מט, כא) אֲדָם בִּיקָר בֶּל לֵלִין נִמְשָׁל כְּבִהְמוֹת נִמְנוֹ. - ישתבח בעל הרצון אשר לא תושג תכלית כוונתו וחכמתו.

[ויעזב בלשון הספורנו כאן (ב, ט) ובאלישיך הק']

^{כב} ויעיין עוד בישמח משה בפרשתן (בפסוק ויצו ה' אלקים על האדם), שהביא דברי הרמב"ם אלו שבמורה נבוכים עם הוספת ביאור.



כא

ובעין זה כתב הרמב"ן שנתחדש לו הבחירה והרצון הגשמי, הכרוך בהיצר והתאוה

כעין זה זאגט דער רמב"ן^{כא} אויך כעין זה, אז ער איז 'נתגשם' געוואָרן, ער האָט געשפּירט כי עירם אָתָה, אַזוי ווי ס'שטייט אין פסוק מִי הִגִּיד לָךְ כִּי עִירָם אָתָה. 'פּרִיעֵר' זענען זיי געווען אַזוי בְּקִדּוּשָׁה, ער האָט גאַרנישט מִגִּישׁ געווען קיין שום חטא, ס'איז נישט געווען קיין שום בושא. [אַבער] דורכן חטא פונעם עץ הַדַּעַת זענען זיי נְתַגְשָׁם געוואָרן, ער האָט שוין אויפגעפאַסט אַז ס'איז דערינען דאָ גִּשְׁמִיּוֹת, אַז ס'איז פאַרהאַן אין דעם גִּשְׁמִיּוֹת, פונעם דַּעַת האָט ער אָנגעהויבן צו שפּירן דערינען [ענין גשמי].

'דעמאָלטס' [קודם החטא] איז ער דאָך געווען לגדולתו אין חקר, אדם הראשון האָט דאָך אַלעס געוואוסט, אַלע 'רְמִיזִין דְּחֻקֵּמֶתָא' איז נישט געווען פאַרשטעלט^{כב}. אַבער "דאָס" [תאוה הגשמית], איז דאָך עס 'גִּשְׁמִיּוֹת', דאָס האָט ער נישט געוואוסט אָן דעם עץ הַדַּעַת.

כב

מה שעדיין קשה לתירוץ הרמב"ם

קשה לפרש בלשון תורה דמה שנאמר בפסוק "דעת טוב ורע" קאי על הרגש גשמי, ולא על "אמת ושקר" שהוא הטוב והרע בעצם

נאָר וואָס'זשע דען, נאָר לִדְעָתִי איז [נאָך] אַלץ שווער, וויאָזוי קאָן איך טייטשן דעם פסוק עץ "הַדַּעַת טוֹב וְרָע" אַז מ'מיינט נאָר 'גִּשְׁמִיּוֹת', נישט "אַמֶּת" מיט "שִׁקְרָה". [והלא] אין לשון תורה הייסט דאָך "גוט" דעם וואָס ס'איז "אַמֶּת", אַז נישט איז עס נישט 'גוט' אין לשון תורה.

[ומה שביארו הרמב"ם והרמב"ן בביאור לשון "טוב ורע"], דאָס קען מען זאָגן אפשר אין לשון בני אדם.

[אַבער] אין לשון תורה, שטייט^{כב} (נצבים ל, טו-טז) רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, אֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע, [ומבאר הכתוב כי] "הַחַיִּים וְהַטּוֹב" איז וְשִׁמְעָתָּ בְּקוֹל ה'

^{כב} ברמב"ן (בפרשתן ט, ט): והיפה בעיני, כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה. ופרי האילן הזה היה מוליד 'הרצון והחפץ' שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו, לטוב או לרע, ולכן נקרא עץ "הדעת טוב ורע", כי 'הדעת' יאמר בלשוננו על הרצון, כלשונם (פסחים ו). לא שנו אלא שדעתו לחזור, ושדעתו לפנותו. ובלשון הכתוב (תהלים קמ, ג) מִה אָדָם וְתִדְעָהוּ, תחפץ ותרצה בו, וְדַעְתִּיךָ בָשֵׁם (תשא לג, יב), בחרתך מכל האדם וכו'.

והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה וכו', ולכן היו האיברים כולם בעיניהם כפנים והידיים, ולא יתבוששו בהם. והנה אחרי אכלו מן העץ היתה בידו הבחירה, ובכרצונו להרע או להטיב, בין לו בין לאחרים, וזו מדה אלקית מצד אחד, ורעה לאדם בהיות לו בה יצר ותאוה. ואפשר שנתכוון הכתוב לענין הזה כשאמר (קהלת ז, כט) אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יֵשֶׁר וְהֵמָּה בָקָשׁוּ חֲשֹׁבוֹנוֹת רְבִים, 'הישר' [הוא] שיאחזו דרך אחת ישרה, 'והבקשה בחשבונות רבים' [הוא] שיבקש לו מעשים משתנים בבחירה ממנו.

^{כב} בזהר הקדוש (נח עה): לְהוֹא שְׁמִיהּ דִּי אֱלֹקָא מְבָרַךְ מִן עֲלָמָא וְעַד עֲלָמָא דִּי חֻקְמָתָא וּגְבוּרָתָא דִּי לָהּ הִיא (דניאל ב, כ). דִּהָא בְּגִין דְּאַנְחִית קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא רָזִי דְּחֻקְמָתָא וְעֲלָמָא, אֲתַקְלָלוּ בֵּיהּ בְּנֵי נִשָּׂא וּבָעוּ לְאַתְגָּרָא בֵּיהּ. יְהִיב חֻקְמָתָא עֲלָהּ לְאָדָם הָרָשׁוֹן, וּבִהִיא חֻקְמָה דְּאַתְגָּלִי לִיהּ יָדַע דְּרִגִּין, וְאַתְדַּבֵּק בִּיצֵר הָרָע, עַד דְּאַסְתָּלֵקוּ מִנֶּיהּ מְבוּעֵי דְּחֻקְמָתָא. וּלְבַתָּר תֵּב קִמִּי מְאֵרִיהּ, וְאַתְגָּלִיין לִיהּ מִנִּיּוּהּ וְלֹא פְקֻדְמִיתָא. לְבַתָּר בִּהִיא סְפָרָא דִּלְיָהּ יָדַע חֻקְמָאן. עַד כָּאן.

^{כב} בפרשת נצבים (ל, טו-כ): רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע. [פירש"י: אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, זה תלוי בזה, אם תעשה רע הרי לך חיים, ואם תעשה רע הרי לך ממות. והכתוב מפרש והולך היאן]. אֲשֶׁר אָנֹכִי



אַלְקִיךָ, וְחַיִּיתָ וְרַבִּיתָ, אֲזוּ מְיוּעֵט נִזְהָר זֵינן אֵין תּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵייסֵט עַס אֵת הַחַיִּים וְאֵת "הַטּוֹב". און ווידעראום חלילה פאַרקערט, ווען מ'איז מסיר [מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם], ווען מ'איז סר מדרבכי ה', פון דרך התורה, דאָס הֵייסֵט אֵת הַמֶּנֶת וְאֵת "הָרַע".

כג

[וכן מצינו] א' "צדיק" ווערט אָנגערופן "טוב".

ס'שטייט גאָר אֵין טוב אלא "תורה", [אזוי:] איז דאָס לשון פון חכמינו ז"ל (אבות ו, ג. ברכות ה: ועוד). און אויף איין פלאַץ שטייט (יומא לח:) אֵין טוב אלא "צדיק", שנאמר (ישע' ג, י) אִמְרו צְדִיק כִּי טוֹב.

כד

[על כל פנים] אֵין די תורה הקדושה [אז ס'שטייט דער לשון] "טוב", מיינט מען דאָך טאַקע "גוט", דער תכלית, דער מקור הטוב. און "רע" הֵייסֵט וואָס ס'איז "שלעכט", וואָס ס'איז "שקר".

כה

און ווידעראום [דער לשון] "דעת", מיינט דאָך אויך נאָר "דעת אִמִּיתִי". [אזוי ווי] מ'בעט דאָך אֵת חוֹנֵן לֵאדָם "דעת" וכו', חֲנֻנוּ מֵאֵתָּךְ חֻכְמָה בִּינָה וְדַעַת".

דאָ זעט מען אַזוי, אַז ס'ס'תם דעת' הֵייסֵט א' "דעת אִמִּיתִי", ווען נישט העט מען נישט געבעטן מיט אַזאָ לשון [סתמי, כי הלא] מ'דאַרף דאָך פּוֹרֵשׁ זֵינן [לשונו בתפילה] כְּדָא יָאוּת¹², אַז מ'זאָל קאָנען בעטן אַ תפילה דאַרף מען פּוֹרֵשׁ זֵינן דעם לְשׁוֹן [באופן] ס'זאָל נישט זיין קיין מקום לטעות.

[ועל כרחק כין] ס'תם "דעת" און ס'תם "טוב", טוב מיינט מען דאָך דאָס' [מה שהוא טוב וְרַע לפי האמת', ומה שהוא דַעַת לפי האמת'].

מִצְוָה הַיּוֹם לֵאחֲבָה אֵת ה' אֲלֵכֶיךָ לְלַבֵּת בְּדַרְכֵיךָ וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי [הרי הטוב, ובו תלוי] וְחַיִּיתָ וְרַבִּיתָ [הרי החיים] וּבִרְכָּךְ ה' אֲלֵכֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ.

וְאִם יִפְנֶה לְכַבֵּד וְלֹא תִשְׁמַע, וְנִדְחָתָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעִבַּדְתָּם [הרי הרע]. הַגְּדַתִּי לָכֵם הַיּוֹם כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן [הרי המות], לֹא תֵאָרְבִּין זָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אֲתָה עִבֵּר אֶת הַיָּרְדֵּן לְבֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. הַעֲדֵתִי בָכֶם הַיּוֹם אֵת הַשְּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וּבַחֲרָתָ בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיָה אֲתָה וְיִרְעָךְ. לֵאחֲבָה אֵת ה' אֲלֵכֶיךָ לִשְׁמַע בְּקִלּוֹ וּלְדַבָּקָה בּוֹ, כִּי הוּא חַיִּיד וְאֶרֶץ יָמִיד לְשִׁבְתָּ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לֵאבְדֶּיךָ לֵאכְרֹתָם לִצְעָק וּלְיִצְעָק לַתָּה לָהֶם.

¹² מלשון הוזהר הקדוש (וישלה דף קסט): הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אֲחִי מִיַּד עֲשׂוֹ כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יְבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בָּנִים (וישלה לב, יב). מִכָּאן, מֵאֵן דְּצִלִי צְלוּתִיָּה דְּבַעֵי לְפָרְשָׁא מְלוֹי כְּדָא יָאוּת. הַצִּילֵנִי נָא, וְאִי תִימָא דְהָא שׁוֹבְתָ לִי מִלְכָּן. מִיַּד אֲחִי. וְאִי תִימָא קְרִיבִין אוֹתְרִינִין סִתָּם, אֲחִין אֲקִרְוִן. מִיַּד עֲשׂוֹ. מֵאִי טַעְמָא, בְּגִין לְפָרְשָׁא מִלָּה כְּדָא יָאוּת. וְאִי תִימָא אֲנָא אֲמַאי אֲצִטְרִיד, כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יְבֹא וְהִכְנִי. בְּגִין לֵאשְׁתַּמּוּדְעָא מִלָּה לְעִילָא, וּלְפָרְשָׁא לָהּ כְּדָא יָאוּת, וְלֹא סִתָּם מִלָּה.

תא חזי, דוד מלכא אמר (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי, אליו מלין דאתפרשן. והגיון לבי, אליו מלין דסתמיך דלא יכיל בר נש לפרשא לון בפומיה, דא הוא הגיון דאיהו בלבא דלא יכיל לאתפרשא. ועל דא אצטרף מלה לאתפרשא בפומא, ומלה דתליא בלבא, וכלא רזא איהו. חד לקבל דרגא תתאה, וחד לקבל דרגא עלאה. מלה דאתפרשא לקבל דרגא תתאה דאצטרף לאתפרשא. והוא דתליא בלבא איהו לקבל דרגא פנימאה תתא, וכלא כחדא איהו. ועל דא אמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וכו'. וזכאין אינון צדיקא דידעי לסדרא שבתא דמאריהון כדא יאות ולמבעי בעותהון, ובגין כך כתבי (ישע' מט, א) ויאמר לי עבדי אֵתָה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֲתַפָּאָר.



כו

[וואס כן] ווי קען איך דאָ טייטשן עין "הַדַּעַת" "טוב וְרַע", [דהכוונה על דעת כזה] אַז ס'ברענגט 'גִּשְׁמִיּוֹת', אַזאַ "טוב וְרַע" וואָס ס'איז נישט "אמת", אַזאַ טוב [און אַזאַ "דעת" וואָס] מ'איז מִבְּחִין צווישן 'טוב וְרַע' נישט מיט קיין דרך 'האמת', [נאָר באופן אַז] מ'זאָל זיך 'שפּירן גוט', און נישט "אמת" מיט "שקר".

[אַז] מ'זאָל טייטשן מיט דעם [אופן] דעם פסוק, איז דאָךְ דאָךְ אַ דבר שאי אפשר.

כז

מ'קען נאָר זאָגן די 'סברא' וואָס זיי זאָגן, דער רמב"ם מיטן רמב"ן, [על ביאור עצם הענין של חטא עץ הדעת ועונשו], אַז דאָס האָט געברענגט צו דעם, אַז דאָס זאָל מען וויסן. אָבער אַז דער "פסוק" זאָל דאָס מיינען [באומרו הלשון] עין "הַדַּעַת טוב וְרַע", דאָכְלִין פִּירוּהִי "חִכְמִין בֵּין טב לְבִישׁ" ווי דער תרגום זאָגט, און מ'זאָל מיינען [דערמיט] בלויז 'גִּשְׁמִיּוֹת', דעם וואָס ס'איז נישט "אמת", [זהו דבר שאי אפשר לפרש כן בלשון הפסוק].

[כי הלא] אין די "תורה הקדושה" הייסט דאָס נישט "טוב", [ואדרבה] ס'שטייט דאָךְ פֿאַרקערט אין "טוב" אלא 'תורה'.

כח

[וואס כן] דאָרף מען נאָך ווייטער פֿאַרשטיין אַז מ'האָט עס אַזוי גע'אַס'ט וויאָזוי האָט מען דאָס גערופן - אַזאַ זאָך וואָס ס'קאָן דאָס ברענגען - עין "הַדַּעַת טוב וְרַע", אַז מ'טאָר נישט, דעם רמב"ם קשיא איז דאָךְ ווייטער נישט פֿאַרענטפערט.

כט

הקדמה לישוב קושיא ו

נאָר איך מיינ אפשר אַזוי.

ווייל ס'איז ידוע [כי הָעֵץ הדעת לא נאסר עד לעולם].

ל

במדרש: אדם הראשון לא היה יכול להמתין על הציווי שעה אחת, ובניו ממתינים שלש שנים לערלה

לאָמיר זען.

דער מדרש זאָגט^{כב}, מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יְכוּלָּהּ להמתין לְצִוּוֵי שעה אחת, והרי בניך ממתינים לערלה שלש שנים.

לא

והקשה היפה תואר דמה שייך לדמות ערלה לזה, והלא ערלה ניתרת לאחר ג' שנים ועין הדעת לא נאמר בזה זמן היתר זאָגט דער יפה תואר^{כט}, לכאורה איז דאָךְ עס נישט קיין קשיא [על אדם למה לא המתין כמו שישאל ממתינים על הערלה, שהרין ס'איז דאָךְ נישט גלייך דער משל דומה

^{כב} במדרש רבה (בראשית כא, ז. ויקרא כה, ב): דרש רבי יהודה בן פדייא, מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד בצווי אפילו שעה אחת, והרי בניך ממתינים לערלה ג' שנים, שנאמר (קדושים יט, כג) שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרִלִים לֹא יֵאָכֵל. אמר רב הונא, כד שמע בר קפרא כן, אמר יפה דרשת בן אחותי.

^{כט} ביפה תואר (בראשית רבה שם): והרי בניך ממתינים כו'. קשיא דנהי דערלה לא דמי לגמרי למי שיש לו פת בסלו דמצי אכיל בשעתיה, מכל מקום לא דמי לענין אדם הראשון, דכיון דערלה יש לה מתירין, דאחר ג' השנים מצי אכיל מעץ ההוא, לא תקיף יצרה כדחכא דלא הוה זמן לאסוריה. תדע דהא אדם אינו מתייחד עם שום אחד מהעצות, וזולת עם אשתו נדה, וטעמא משום דלא תקיף ליה יצריה כיון דשרי ליה אחר זמן.

ושמא יש לומר דמ"מ כיון דזמן המתנת הערלה רב, והוא לא המתין אפילו שעה אחת, יש לדון לו דהיה לו לפחות להמתין זמן מה, אולי יתיר לו ממילא, ולא יהרוס מיד.



לנמשל, [ווייל] אַזוינס וואָס ס'האָט נישט קיין היתר [לאחר זמן] איז דאָך מער תקיף יצירה.

[וכמו שמצינו] מ'האָט דאָך פאַרדעם דאָך מתיר געווען יחוד מיט אַ נדה [סנהדרין לו]. ווייל [וויבאלד] ס'איז [יש] היתר לאיסורו איז נישט יצרו תוקפו [ע"י תוס' שם], [מה שאין כן] מיט אַן ערוה וואָס איז קיינמאָל נישט געווען מותר, איז אסור התקרבות מער, ווייל יצרו איז תקיף מער.

ממילא ביי ערלה וואָס ס'האָט אַמאָל אַ היתר, נאָך די דריי יאָר, איז עס גרינגער צו וואַרטן. און דעם [העץ הדעת] וואָס ס'האָט קיינמאָל נישט קיין היתר, איז מער יצרו תוקפו.

[וואס כן] וויאזוי איז אַ ראיה פון דאָרטן [מן המתנת ערלה, לדמות לה ענין חטא עץ הדעת].

לב

ומתרחין הנזר הקודש בשם חכמי אמת, כי גם העץ הדעת לא נאסר לעולם, אלא רק על שעות שעות, עד כניסת השבת [נאָר] דער נזר הקודש, אויף די קשיא [של היפה תואר], זאָגט ער' [לתרחן, כי לעולם גם העץ הדעת] דאָס האָט אויך אַ היתר [לאיסורו, לאחר זמן]. ברענגט ער פון די חכמי אמת, אַז דער עץ הדעת איז נישט געווען אסור בהחלט, [נאָר אום] שַׁבַּת העט עס שוין מותר געווען.

ווען ער וואַרט אויף שַׁבַּת העט עס גיווען מותר געווען. ס'איז געווען [חטא עץ הדעת בערב שבת] בעשירית איז עס געווען, בעשירית סָרַח [סנהדרין לח:], ער האָט [נאָך] געהאָט דריי 'שעה' ביז [צו] שַׁבַּת, און דאָס איז געווען אַזוי ווי דריי 'יאָר' ערלה, דעם איז נאָר געווען ביז שַׁבַּת. [ולכן שפיר דימו זה לענין ערלה, והפליגו בשבח בני ישראל שממתינין ג' שנים, שהוא הרבה יותר מג' שעות שהיה צריך אדם הראשון להמתין]. [עד כאן דברי הנזר הקודש].

לג

[און] אַזוי זעט מען אין אַסאך אַנדערע פלעצער אויך.

לד

וכן יש להוכיח גם מכח פברא, דאי לאו הכי יוקשה למה נברא כלל העץ הדעת, אם לא היה בה שום תכלית לעולם און אפשר טאָקע 'מכח סברא' איז אויך אין דעם, ווייל אַז נישט קומט דאָך אויס

^ל בנזר הקודש (שם) הביא קושיית היפה תואר ותירוצו, ועל זה כתב: והוא דוחק. אבל הדבר מבואר על פי מה שכתבו קצת חכמי האמת, דבאמת לא נאסר לו עץ הדעת כי אם עד שבת, כי עד שבת קודש היה בחלק הרע הנקרא ערלה, אבל אם המתין עד שבת היה עץ הדעת נמתק בטוב בקדושת שבת, והיה בידו לאכול ממנו כל חפצו, וחי לעולם. והטעם משום דבתשיעית נצטוו ובעשירית סרח, כדאיא בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לח:), והיו לו ג' שעות עד הלילה, ואז היו הג' שעות במדרגת ג' שני ערלה, ואם כן שפיר מדמינן ליה לערלה, דהכא נמינו הוי היתר לאיסורו בשבת קודש, והוא לא המתין לערלה אף שעה אחת, ובניו ממתינים לערלה ג' שנים. והיינו דמסיק לקמן ספר ג' (ויקרא רבה) פרשה כ"ה אהך דרשא, הדא הוא דכתיב כי וגו' וְעַלְתֶּם עִרְלָתוֹ וגו', להורות שגם איסור עץ הדעת [הוא] מצד איסור ערלה לשיטה זו, וכדאמרן. ואע"ג דלדורות כל אילנות הם באיסור ערלה, שאני אילני הגן שכבר היו כולם בחלק הטוב דלא הוי שייך בהו איסור ערלה שהוא מצד הרע כמבואר בזוהר (קדושים דף פו.) חוץ מעץ הדעת טוב ורע דהוי ביה איסור ערלה מצד תעורבות הרע שבו, ומ"מ בשבת קודש היה הכל נמתק בטוב, כעין שבת שלעתידי שכולו טוב ואין בו רע. והילכך לא קאמר סתמא לא תאכל מעץ הדעת או מעץ אשר בתוך הגן, ודקדק לומר מעץ הדעת טוב ורע, להורות שלא נאסר אלא בהיות בו תעורבות הרע, דהיינו בימות החול, אבל בשבת שכולו טוב לא נאסר. ואף אם לא נתפרש כן בפירוש, הרי אדם הראשון קודם החטא היה אב בחכמה וכל רז לא אניס ליה, והוא חכם ויבן את כל אלה, ואעפ"כ נתפתה לעצת הנחש, לפיכך נענש.

אז ס'העט קיינמאל נישט ראוי געוועזן [לאכילה, הפירות של עץ הדעת, ונמצא] איז דאך עס געווען א בריאה לריק .. דער בורא כל עולמים האט באשאפן אן עץ הדעת טוב ורע, דער בורא כל עולמים האט געפלאנצט א בוים [וואס] דאכלין פירותיהן חכמין בין טוב לביש, און ס'קאן גארנישט [געגעסן ווערן], ס'טאר קיינער נישט עסן פון דעם, אינגאנצן א בריאה לריק?

לה

ומושב היטב דברי המדרש שמדמה זה לערלה, שלא נאסר רק לזמן

איבערדעם זאגט ער [במדרש, לדמותו לערלה], איבערדעם טאקע זעט טאקע אויס אזוי, אז דאס איז נישט אסור געווען אויף אייביג, [נאך] מ'האט געברויכט ווארטן אויף שבת.

איבערדעם זאגט ער ולא יכולת להמתין לציוויי שעה אחת, [ווייל] ווען ס'קומט שבת העט עס גיווען מותר געווען.

לו

ישוב קושיא ו

אם היה ממתין עד השבת, אז היה בא לכלל דעת "טוב ורע" האמיתי, ולשם זה נקרא כך בתורה, על שם תכלית בריאתו לטובה

ממילא היצט איז שוין טאקע רעכט.

דער פסוק רופט עס אן עץ "הדעת טוב ורע", ווייל דאס איז טאקע אמת - קען זיין, - אזוי ווי דאס פשטות [הלשון], אזוי ווי דאס לשון תורה [איז אויף] "טוב ורע". [ווייל] ס'העט געברענגט נאך מער "דעת" [אמיתי] ווען ער העט גיווען געווארט [ביז שבת].

ער האט געהאט אסאך דעת [אויך פון פריער], און דעם העט אים 'נאך' גיווען געברענגט, נאך העכער. ווען ער טוט עס כדין און ער ווארט אויף שבת, העט עס טאקע גיווען געברענגט [הוספת דעת אמיתי].

לז

אבל יען שאכלה לפני הזמן, על כן הביאה לו דעת גשמי, ולא דעת אמיתי

נאך אז מ'נעמט עס אבער פאר די צייט, האט עס נישט דעם כח.

לח

וכמו שמצינו בקדושת התורה הק', שתכליתה להביא את האדם לידי דעת דקדושה, אבל באם אין מתנהגין בה כראוי, על זה אמרו לא זכה נעשית לו סם המות

מי לנו גדול [ווי] טאקע די הייליגע תורה, [שעליה נאמר] את החיים ואת הטוב, די תורה הקדושה איז חיים הם למצאיהם (משלי ג, כב), כי מצאוי מצא חיים (שם ח, לה), [און] פונדעסטוועגן אז חלילה [ס'איז] לא זכה איז עס גאר פארקערט (יומא עב:), אז מ'טוט נישט כדין, אז ס'איז נישט מיט קיין יראת שמים, האט עס פארקערט, חלילה לא זכה נעשית לו 'סם המות'.

לט

וכמו שמצינו בכמה ענינים נשגבים, שאם מקדימין אותה לפני הזמן אז אינו טוב. וכגון בענין "הגאולה", שהוא סכנה להקדימה לפני הזמן

אזוי ווי די אלע זאכן, אז מ'טוט פאר די צייט, [וכגון] אז מ'נעמט זיך א גאולה [פאר די צייט], און אלידינגס. [אז ס'איז] פאר די צייט, פארלירט מען דעם ריכטיגע.



אָזוי ווי חלילה די בני אפרים, מ'האָט מוסיף געווען דרייסיג יאָר [על גלות מצרים],
 - אָזוי שטייט אין רמב"ן (בא יב, מב), - טאַקע אין [סיבת] דעם חטא, ווייל זיי האָבן
 געוואָלט גיין 'פריער'.
 אָזוי אַלדינגס וואָס ס'איז נישט אין די 'צייט', האָט עס נישט 'דעס' תועלת.

מ

ומדויק לשון הפסוק עין "הדעת" טוב ורע, כי אם היה ממתין עד זמנה, היתה מביאה לו דעת האמיתי
 דער פסוק זאָגט דאָך מיר עין "הדעת" טוב ורע, ממילא האָט מען טאַקע
 געמיינט [כלשון התורה בכל מקום] אַז ס'ברענגט טאַקע "דעת" [אמיתי].
 נאָר די קשיא [איז] וואָס ער פרעגט [בספר המורה] ווי קען זיין דורך אַן עבירה [יבוא
 לכלל דעת].

נאָר דער פסוק וויל זאָגן, אַז ווען ער טוט כדין, - מ'האָט עס געפלאַנצט אויף
 דער כוונה, ער זאָל זיך נוהג זיין דערמיט כדין, - ווען ער וואָרט אויף שבת און עסט
 עס [אום] שבת, העט עס טאַקע גיווען געברענגט אַמאָל דיג דעת, [דאז נמצא] ס'איז נישט
 קיין עבירה, [נאָר] ס'העט געווען גיווען עפעס אַ הויעך ענין, אַ גרויסע עבודה ..

מא

וכעין זה מצינו במצוות סוכה, שאם זכה בא האדם על ידה ליד "דעת"
 אָזוי ווי מצות סוכה, אַז מ'עסט אין די סוכה, איז לָמַעַן "ידעו" דורותיכם (אמור כג,
 מג), ברענגט דאָך עס "דעת" לא. [אבל מכל מקום אין נשפע זה אלא כשיושבין בהסוכה בזמנה
 הראוי, שהוא בימי חג הסוכות].
 [וכן] ווען מ'איז 'משיג' די אַלע מַצוֹת, און די תורה הקדושה.

מב

און [אזוי] דער עין הדעת, ווען מ'וואָרט טאַקע אויף שבת, העט עס טאַקע געווען
 אַן עין "הדעת" טוב ורע.

מג

ואתי שפיר כי לא היה בריאת עין הדעת לרק, אלא תכליתה היתה שיאכלנו בשבת ואז יבא ליד דעת אמיתי
 ס'איז טאַקע באַשאַפן געוואָרן אויף דעם, אַז ס'זאָל ברענגען "דעת", דעת אַמיתי
 טאַקע, - אָזוי ווי די מפרשים טייטשן [בלשון הכתוב עין "הדעת" טוב ורע, אַז] דער עין
 הַדַּעַת איז 'מבחין צו זיין' בין טוב לרע, - אויף אַ העכערע בחינה נאָך ווי אדם
 הראשון איז געווען [פריער, קודם החטא].
 און פאַר דעם צוועק איז עס טאַקע באַשאַפן געוואָרן, אויף דעם תכלית. און
 ס'העט אָזוי גיווען געווען, ווען ער טוט כדין און ער וואָרט אויף שבת.

מד

אלא יען שלא המתין, והקדימה לפני זמנה, על כן נתהפך לדעת גשמי
 אָבער אַז ער האָט נישט געוואָרט, האָט עס שוין נישט געהאַט 'דעס' תועלת.
 ממילא אַז ס'האָט נישט דעם תועלת, איז עס אויסגענוצט געוואָרן אויף גשמיִות.

^{לא} כמבואר בכמה ספרים הק'. וז"ל הזרע קודש (ליל א' דסוכות): לָמַעַן "ידעו" דרתיכם, כי על ידי מצות סוכה
 נמשך לאדם "דעת" לידע איך לעבדו יתברך שמו, כמו שנאמר (דברי הימים א' כט, ח) דַּע אֶת אֱלֹקֵי אֲבִיךָ וְעֲבָדְהוּ.



מה

וכמו שהוא גם בחמת התורה, שאם אין מתנהגין בה כראוי, מביאה את ההיפוך מן הראוי

אזוי ווי מ'געפינט די חכמת התורה אליין איז דאך אויך אזוי.

חכמת התורה דאס ברענגט דאך גרויס קדושה, און אמת, מיט דעת, ענוה מיט שפלות רוח!

[אבער] אז מ'פירט זיך נישט אויף אזוי ווי מ'ברויך, מ'גייט נישט מיטן אמת, מיט יראת שמים, איז עס גאר דער היפוך.

מו

וכעין זה מצינו אף בנשים, והמלמד בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות

אפילו ביי נשים^{לב}, שטייט^{לג} [אני] חכמה שכנתי ערמה (משלי ח, יב), [ואמרו חכז"ל, דלכן כל המלמד בתו תורה] כאילו מלמדה תיפלות. [ווייל] ס'ווערט אויסגענוצט [די] התחכמות התורה אויף נישט קיין אמת'דיגע זאכן.

מז

וכעין זה יש לומר במה שמבואר בוורר הק', דבשנת ת"ר לאלף הששי יפתחו שערי חכמה. דבאם היו זוכין אז היו נפתחין שערי חכמה וקדושה, אלא יען שלא זכו, נתהפך לצד הסמרא אחרא, שנחרכה ההתחכמות בעיני נשמים, אשר הרוב מן הדברים המתחרשים הם דברים המביאים לדבר עבירה

אזוי שטייט אין זוהר הקדוש^{לד}, [על הפסוק] בשנת "שש מאות שנה" לחיי נח (נח ז, יא), אז אין שנת ת"ר [לאלף הששי] וועט אראפקומען גרויסע מעיינות התחכמה אויף דער וועלט.

[און דערווייל] האט מען גארנישט געטראפן, און ס'איז גארנישט געווען [קיין ריבוי חכמה, ואדרבה] די דורות זענען מתמעטין והולכין פון שנת ת"ר אן.

מח

ס'איז געווען אפילו [אזעלכע] וואס זיי האבן געהאט דעם חשבון פונעם זמן, אז ס'העט געווען גיווען [שנת ת"ר שוין] נאכן זמן הגאולה^{לה}, העט עס גיווען געווען.

מט

נאר [הענין הוא כי] אז דאס דור האט נישט זוכה געווען, זענען די אלע מעיינות החכמה אוועקגעגאנגען אין די אנדערע זייט, ס'איז אראפגעקומען 'התחכמות' אין די גשמיות העולם, פארשידענע התחכמות. [און] רוב פון די דברים המתחדשים פון די אלע חכמות [העולם], רובא דרובא ברענגען לדבר עבירה, די אלע התחכמות'ער די נייע.

^{לב} אף כשהם יראי שמים ומתנהגות כהוגן.

^{לג} בגמרא סוטה (כא:): ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תיפלות. תיפלות סלקא דעתך, אלא אימא כאילו למדה תיפלות. אמר רבי אבהו, מאי טעמא דרבי אליעזר, דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה, כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית. - [ועיין באורך ביוראל משה מאמר ג, בכיבור דברי הגמרא אלן].

^{לד} בוורר הקדוש (וירא קי'): ובכל שתיין ושתיין מההוא אלף שתייתא, אתתקף ה"א, וסלקא בדרגוי לאתתקפא. ובשית מאה שנין לשתייתא, יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעא, כבר נש דמתתקן ביומא שתייתא מכי ערב שמשא לאעלא בשבתא, אוף הכי נמי, וסימנך (נח ז, יא) בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה.

^{לה} עיין בספר מעשה רוקח (לרבי אלעזר רוקח אב"ד אמשטראדם וצפת, שי"ל בשנת תקס"ב) בפרשת תולדות, שמפרש כן בדברי הזוהר.



[על כל פנים] די מעיינות החכמה זענען אַוועק, ס'איז נישט פון די 'קדושה', ס'האט נישט "דעת". [ווייל] אז מ'האט נישט זוכה געווען ס'זאל זיין, איז עס אַוועק אין די זייט^ל.

ג

וכן הוא בכל ענינים, שאם לא זכו, אז הולכת ההשפעה לצד האחר

אזוי זענען די אלע ענינים, ס'איז דא די השפעה וואס ס'קומט אַראָפּ ביי יעדן ענין, [ואם אינס זוכים] פאַלט עס אַוועק אין די זייט.

נא

ולוה נאמר אצל הברכות וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה "וְהִשְׁגֵּךְ", ופירושו שלא יתעכב ולא יתהפך, רק יגיעו וישגו אותך כראוי

אזוי ווי זיי טייטשן^ל [דעם פסוק] וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה "וְהִשְׁגֵּךְ" (תבוא כח, ב), ס'וועט קומען [די ברכות] און זיי זאלן 'דיך דערגרייכן'.

[ווייל] ס'קומט אַראָפּ [די השפעת הברכה], אָבער אז מ'איז נישט קיין פלי מוכן לְקַבֵּל, [איז] ביז ס'קומט צו [עד למטה], גייט עס אַוועק אין אן 'אנדערע זייט', צו די 'סטרא אחר', מ'איז עס נישט "משיג".

איבערדעם [אמר הכתוב דאם שמוע נשמע בקול ה'], וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה, זאל דאס טאקע זיין "וְהִשְׁגֵּךְ".

נב

ועל דרך זה היה בעין הדעת, שאם היה בזמנה היתה מביאה השפעת דעת אמיתי, ומובך ורע אמיתי. אבל עין שהיה שלא בזמנה, לא היה בה אותה השפעה

אזוי איז געווען די בחינה פונעם עץ "הדעת טוב ורע".

איז עס טאקע אמת, ס'איז געווען אן עץ "הדעת טוב ורע", די תורה הקדושה רופט נישט "טוב ורע" אויף דעם וואס ס'איז נישט גוט, אויף אן עבירה רופט מען נישט "טוב" ורע, ווי קען עס ברענגען "טוב" ורע?

[וכן] א "דעת", [ווי קען זיין] ס'זאל ברענגען "דעת" טוב ורע, ווען מ'זינדיגט.

נאָר וואָס'זשע דען, אז דאָס איז געמאַכט געוואָרן אויף שְׁבַת און פריער טאָר מען נישט, האָט עס די פעולה [נאָר] ווען ס'איז ריכטיג, ווען ער וואָרט ווען אויס אויף שְׁבַת.

אָבער ווען מ'טוט שלא כדין, טויג עס נישט.

^ל ורעין בס"ג האזינו שובה תשט"ז (בחידישי תורה תשט"ז, עמוד כה) ז"ל: דאיתא (איכה רבה פ"ב) אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים, תאמין, יש תורה בגוים אל תאמין. דהנה האומות חכמה שלהם אינו מהתורה הקדושה, וכמו שרואין שבדורות האחרונים ההתחכמות בדברי העולם הוא יותר גדול מברורות הראשונים, וכמו שאיתא בזוהר הקדוש על הפסוק בִּשְׁנַת שָׁשׁ מאות שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ וגו' נִבְקְעוּ כָּל מִצְוֹת תְּהוֹם רַבָּה וכו', שבשנת ת"ר לאלף הששי נפתחו תרעי דחכמתא. רק על ידי שלא זכו ישראל הלך לצד האחר, בחכמת העולם. מה שאין כן חכמת התורה מתמעט תמיד, ואצל ישראל חכמה שלהם הוא רק על ידי התורה, וכיון שכח התורה מתמעט ממילא מתמעט גם החכמה.

^ל באור החיים הק' (תבוא כח, ב): ואומרו וְהִשְׁגֵּךְ. יתבאר על דרך אומרים ז"ל כי האדון אלקי ישראל מדותיו רחמים, על הדופק על רחמיו ימלא ה' משאלותיו להריק עליו טובה כאשר יחפוץ, אלא שבהגעת הטוב ההוא למטה, ישפטו סנהדרי מעלה אם ראוי, אם אינו ראוי לא יגיעו, לזה אמר וְהִשְׁגֵּךְ הברכות, שזה הוא עיקר ההבטחה, שלא יתעכבו בבתי דינים שלמטה.



נג

[ויעכ"פ מיושב קושית הרמב"ם בספר המורה, שלא בא לידי שלמות על ידי החטא, אלא אדרבה על ידי זה בא לידי גרעון וחסרון שנחסר ממנו דעת האמיתי, אשר בעבורה נקרא שמה בתורה עץ הדעת טוב ורע].

נד

הקדמה לשוב קושיא ב

נאָר דער פיתוי פונעם שטן (קושיא ב), איז טאַקע דאָס געווען.

[דהנה] אָדום הָרָאשון - יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא - איז געווען זייער גרויס.

(המשך ההקדמה לשוב קושיא ב, באות נח)

נה

תירוצי האור החיים הק' - על קושיא ב

לא עלתה דעתם שיש בריאה כזה, שיפתה אותם לחטוא נגד ה', ולכן לא נשמרו ממנו

דער אור החיים הקדוש (ג, 1) זאָגט^{לח} [לייב זאט, כי] דאָס וואָס ער'ט האָט זיך געלאָזט 'צו נאָר מאַכן' פונעם שטן, ווייל ס'איז אים נישט איינגעפאלן אַז ס'קאָן זיין אַזאַ בריאה, אַזאַ שטן וואָס זאָל זיך 'אַזוי פאַרלייגן' [אויף] 'מסית צו זיין קעגן רצון הבורא' ברוך הוא, האָט ער זיך נישט געוואוסט צו היטן פון אים, [ולכן] האָט ער אים געקענט מַפְתָּה זיין.

זאָגט ער, "אונז" ווייס מיר שוין אַז ס'איז דאָ אַ שטן אויף דער וועלט, וואָס 'פאַרלייגט' זיך אַזוי. אָבער "זיי" [אדם וחווה] האָבן דעמאָלטס נאָכנישט געוואוסט פון דעם.

אַזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

נו

היוצא מדבריו לענין מצב דורינו:

- בעווננו הרבים דאָס זעלבע [נסיין] האָב מיר 'אונז' [היינט] אויכעט.

[כי] הגם מ'ווייסט [שוין, שיש כח המפתה, אבל השטן] ער איז זיך אָבער מַתְלַבֵּש אין אַזעלכע 'לבושים', און אין אַזעלכע 'מענטשן', וואָס ס'פאַלט גאַרנישט איין אַז 'דאָרט איז פאַרשטעקט' זיין הַסֵּתָה.

און דאָרט איז דער אַרגסטע פיתוי וואָס מ'קאָן נתפתה ווערן, דאָרט וואו מ'ווייסט זיך נישט צו היטן.

אַזוי ווי ס'איז געווען ביי אדם הראשון.

^{לח} באור החיים הק' (ג, 1): וראיתי לתת טוב טעם כי אין כל כך אשמה על חווה, כי לא חשבה שיש בריה בעולם שבראה ה' להבחין בה אהבת בראיו, שהוא הנחש שנתלבש בו השטן, ואם היתה יודעת זה היתה חוששת לו ולא היתה נותנת אוזן לשמוע דבריו, כאשר עושים הן היום אנשים צדיקים, שאינם מטים אוזן לפיתוייו, הגם כי ירבה חלק לשונו והפלגת חשק מעדני מטעמי איסורו, וזה הוא לצד שהכירו כי הוא אָנן ומרמה, יורד ומשטין עולה ומקטרג. והיא האשה העניה לא עלה בדעתה כי ישנה לבריה זו בעולם לנסותה, ונוסף כי הרגישה בטעימת העץ לצד היותו מותר לפי סברתה, וראתה כי משונה הוא לשבח, ובהצטרפות דעתה שְקָלָה מאדם. אבל אם היתה יודעת כידיעתנו כי ברא ה' שטן לנסות ידידיו, או אם היה לה טעימת העץ באיסור ולא היתה טועמת, לא היתה שולחת ידיה לאכול.

^ט לכאורה אף שהלשון סובב על אדם הראשון, אבל הכוונה על חווה, כי רק היא נתפתתה לאכילת עץ הדעת ע"י השטן עצמו, וכן הם דברי האוה"ח הק'. מיהו נראה דסגנון הדברים הם על פי דברי הגר"א דלקמן (אות פא), דלפ"ז נמצא שגם אדם הראשון דיבר עם השטן בשעה שביקש אותו ליכנס לגן עדן, וא"כ הלשון מכוון. וכן מוכח בדברי רבינו לקמן (אות פד).

נז

נָאָר בִּי אָדָם הָרָאוּשׁוֹן הָאֵט עַר בְּכַלָּל נֶאֱכַנִּישֵׁט גַּעוּוֹאוּסֵט פֿון דעם [שיש מין בריאה כזה].

[און] פֿאַרװאָס ער הָאָט נִישֵׁט גַּעוּוֹאוּסֵט? [ווייל] דאָס קער דאָך צו די נסיונות, [שאלמלא כן לא היה מקום שיתפתה ממנו].

[וכן] הִיצֵט אִיז דאָך אויך די זעלבע. און פֿאַרװאָס מ'לֶאָזט עס צו מן השמים אַזעלכע ענינים? דאָס קער צו די נסיונות. און די זעלבע אִיז גַּעווען דעמאָלטס. נאָר אין 'אָנפֿאַנג', הָאָט ער דאָך 'גאָרנישט' גַּעוואוסט.

נח

המשך הקדמה ליישוב קושיא ב

באור החיים הק' מבאר ענין מיתת נדב ואביהוא, שנאמר אליהם בקרבם
לפני ה' ויָמָתוּ. דמחמת גודל ההשתוקקות להתקרב לה', מסרו עצמם למיתה

יהיה איך שיהיה, נאָר אָבער קען טאַקע זיין [באופן אחר, ליישב קושיא ב] ביי אדם הראשון.

[דהוא באופן וואָס] ס'שטייט גאָר, אַזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^נ [על הפסוק] **בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה'** (אחרי טז, א), אמאָל אִיז פֿאַרהאַנדן - זאָגט ער - דאָס גרויס השתוקקות צו התקרבות צו השם יתברך, [איז מען גרייט] אפילו בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' ויָמָתוּ.

זאָגט ער דאָרטן ביי נדב ואביהוא, זיי זענען גַּעווען זייער גרויס, ס'איז פֿאַרהאַנדן [מחמת וואָס] מ'הָאָט גרויס השתוקקות [להתקרב לה'], אַז אפילו מ'קלערט מ'טאָר נישט, ס'וועט אים שאָטן, הָאָט ער מסירת נפש, דורכן השתוקקות. ער קלערט גאָרנישט פונעם גאַנצן אַז ער וועט נישט גרייכן [דערצו, נאָר] ער הָאָט אַ חשבון [אַז] ער באַשטייט [=הוא מסכים] אויף אַלעמען, אַבי ער זאָל האָבן דעם 'התקרבות', [צוליב] דעם השתוקקות.

- .. אַז ס'געלונגט אָבער דאָס אויך נישט^{מא}, אַז מ'טוט שְׁלֹא כָּדָת, נישט אַזוי ווי דער רצון הבורא ברוך הוא .. -
אַזוי שטייט אין אור החיים הקדוש.

^נ באור החיים הק' (ריש פרשת אחרי): או יאמר על זה הדרך, אַחֲרֵי מוֹת וגו', דיבר ה' למשה דרך מיתתו, שהיתה על זה הדרך, בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה', פירוש שנתקרבו לפני אור העליון בחיבת הקודש, ובזה מתו, והוא סוד הנשיקה שבה מתים הצדיקים. והנה הם שוים למיתת כל הצדיקים, אלא שהפרש הוא שהצדיקים הנשיקה מתקרבת להם, ואלו הם נתקרבו לה, והוא אומרו בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה'.

ואומרו ויָמָתוּ בתוספות וא"ו, רָמַז הכתוב הפלאת חיבת הצדיקים, שהגם שהיו מרגישים במיתתם, לא נמנעו מִקְרֹב לְדְבִיקוֹת נְעִימוֹת עֲרִיבוֹת יְדִידוֹת חֲבִיבוֹת חֲשִׁיקוֹת מְתִיקוֹת, עד כלות נפשותם מהם, והבין. ובחינה זו אין מכיר איכותה והיא מושללת ההכרה, לא מפי מין האנושי ולא מפי כתבו, ולא תושג בהשערות מושכל הגשם. ולמשיג חלק מהשגה זו תבדיל ממנו המונע אותו מהתקבל, ותכירוהו על ידי סימניה, כי הוא זה הפכה מנגרת שונאיה, ותפעול בו פעולה רשומה, לשלול ממנו כח המונעו והמקיימו, ולפעמים תמאסוהו הנפש ותריבהו גדולה, והוא סוד הוללות הנביאים (שמואל א' יט, כד). ולכשתרבה בחינה זו בפנימיותו, תגעל הנפש את הבשר, ויצתה מעמה ושבה אל בית אביה. ואודיע למתבונן בפנימיות השכלת המושכל וכו' (עיי"ש עוד בדב"ק).

[וכעין זה איתא שם במאור עינים ואוהב ישראל ואגרא דכלה, ועוד].

^{מא} נקודה זו הוא הוספה מדברי רבינו, וכמו שממשיך עוד בזה להלן באות ס.

נט

ישוב קושיא ב

דרך פיתוי השטן היה באומרו והייתם פאלקים, שיזכו להשגות אלקות, ועי"ז נתפתו אדם וחווה עד כדי מסירת נפש למות די זעלבע זאך איז געוועזן, ער [השטן] האָט איר מפתה געוועזן [מיט דעם וואָס] ער האָט איר געזאָגט עטס וועטס זיין והייתם פאלקים.

ער [אדם הראשון] האָט מִשְׁתַּוָּקֵק געוועזן, נישט חלילה אויף שלעכטס, נאָר אדרבה פאַרקערט. דער פיתוי איז געוועזן מיט 'גרויס דַעַת', והייתם פאלקים, גרויסע השגות אַלקוֹת. [ולכֵּן] האָט ער זיך מוסר נפש געוועזן, ער האָט אים איינגערעדט ער האָט אים מפתה געוועזן אויף 'מסירת נפש' גאָר, דער שטן איז מפתה .. [און] קִרְבַּת אַלְקִים^{מב} איז ביי אים געוועזן חֲשׂוֹבֵךְ ער פון אַלְדִּיגס [ולכֵּן נתפתה ממנו]. דאָס איז געוועזן דער דרך פון דער פיתוי.

ס

אמנם אף ההשתוקקות לקרבת אלקים, אם הוא שְׁלֹא פֶּדָת, אינו מסתיים בכי טוב. ובוה נתלה טעותם אָבער, אַז מ'טוט אָבער שְׁלֹא פֶּדָת, טויג דאָס אויך נישט. ס'איז נישט קיין נפקא מינה [אם כוונתו עבור קרבת אלקים, ווייל] מ'טאָר אין דעם [במצות הבורא] נישט מִתְחַבֵּם זיין. אפילו אַ זאך וואָס ס'איז מיט אַ חשבון אַז מ'וועט צוקומען [דורכדעם] צו אַ העכערע מִדְרָגָה, מ'וועט קומען צו דַעַת, צו קִרְבַּת אַלְקִים, דעסטוועגן דעס וואָס מ'טאָר נישט טאָר מען נישט, [און] דאָס וואָס מ'טאָר נישט געלונגט נישט, ס'מוז זיין אויפן דרך [התורה], נאָר דעמאָלטס ווען השי"ת הייסט.

סא

דאָרט איז געלעגן דער טעות, [במה שאמר השטן] והייתם פאלקים ידְעִי טוב וְרַע.

סב

חקדמה לישוב קושיא ה

נאָר [לייבש] דאָס וואָס מ'האָט איר פאַרנאָרט כשם שאין מיתה בנגיעה [כך אין מיתה באכילה, וקשה דהלא] ס'איז דאָך נאָכנישט געווען [פאַראַיבער] דער 'טאָג'.

סג

אדם וחווה היו גדולים בהשגה ומבני מדע

דאָס קען זיין, וואָרן אין דער אמת זענען זיי געווען זייער גרויס, זיי האָבן אַלְדִּיגס פאַרשטאַנען.

סד

מבואר באור החיים הק' בשם זוהר הק', כי שלשים יום קודם פטירת האדם מעבירין ממנו הַצֵּלֶם וקדושה של הנשמה, והגם כי ידיעה זו מושללת מסתם בני אדם, אבל הצדיקים היודעים כל דבר רוחני מרגישים זאת דער אור החיים הקדוש^{מב} אויף [דעם פסוק] וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת, זאָגט ער [דלכאורה] מ'איז דאָך קיינעם נישט מְגַלָּה דעם קץ [של ימי חייו], ס'שטייט דאָך אַזוּי^{מד},

^{מב} מלשון הפסוק (תהלים עג, כח): וְאֲנִי קִרְבַּת אַלְקִים לִי טוֹב.

^{מב} באור החיים הק' פרשת ויחי (מו, כט): וַיִּקְרְבוּ יְמֵי וְגו'. כבר כתבתי בסמוך מִנֵּין יָדַע וכו'. עוד יש לומר כי הרגיש מהדברים אשר יארעו לאדם קודם מותו, על דרך אומרים ז"ל בספר זוהר (ח"א דף ריז:). כי שלשים יום קודם מותו מעבירין ממנו הַצֵּלֶם, ומעשה הובא שם שראה רבי שמעון בן יוחאי [את] רבי יצחק שעבר צלמו ממנו. והגם כי ידיעה זו מושללת מבני אדם, הצדיקים מרגישים ויודעים כל דבר רוחני.

^{מד} בגמרא שבת (ל:): דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (תהלים לט, ה) הוֹדִיעֲנִי ה' קִצִּי וּמִדַּת יְמֵי מָה הִיא אֲדַעָה מָה חֲדָל אֲנִי, אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם הוֹדִיעֲנִי ה' קִצִּי [פירש"י: העתידות לבוא עליי], אמר לו גזרה

[בתשובת הקב"ה על שאלת דוד] (תהלים לט, ה) הוֹדִיעֵנִי ה' קְצֵי וּמִדַּת יָמֵי מַה הִיא, מ'איז דאָס קיינעם נישט מַגְלָה.

[ולפי זה] פרעגט ער^מ, וויאָזוי האָט ער [נעקב אבינו] געוואוסט אַז ס'איז געווען ויִקְרָבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת.

סה

זאָגט דער אור החיים הקדוש, ווייל ס'שטייט דאָך אין זוהר הקדוש^מ, אַז דרייסיג טאָג פאַר מ'ווערט נסתלק, פאַרלירט מען דעם צָלָם, און די מְבִינֵי מַדַּע דערקענען דאָס. [ממילא] פון דאָרט האָט ער געוואוסט, ער האָט געזען אַז ס'איז נישט דאָרט [דער צלם].

אַזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש, אין פרשת ויחי.

סו

ואדם וחוה הבינו ממה שלא נסתלקה מהם הצלם, כי יחיו עוד לכל הפחות שלשים יום. ומוזה הביא להם ראייה כי לא ימותו ביום אכילתם מעץ הדעת

די זעלבע קען זיין ביי זיי, אדם וחוה האָבן דאָך אלעס משיג געווען, [ועל כן] אפילו [שעדיין לא עבר עדיין היום], האָבן זיי געהאַט דעם חשבון, זיי האָבן געוואוסט אַז [כאָטש] 'ביז דרייסיג טאָג' מוזן זיי נאָך לעבן, .. ווען ס'זאָל זיין מיתה בנגיעה העטן זיי 'שוין' געדאַרפט צו שפירן, העטן זיי 'שוין' געדאַרפט צו דערקענען אינעם צָלָם.

סז

ואף שמבואר במדרש התירוצ' על זה, כי כוננת "ביום" אכלך תמות, היינו באלף שנים שהוא יומו של הקב"ה

איי [מה שאמרו במדרש על זה, כי באמת מה שנאמר ביום אַכְלָךְ מִמְּנוּ תָמוּת, הכוונה כן] יומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה^מ, מ'האָט דאָך נישט געמיינט אַז זיי מוזן שוין באַלד [שטאַרבן. ואם כן שוב אין ראייה ממה שלא ראו הסתלקות הצלם מעליהם].

היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. ומדת יָמֵי מַה היא [כמה ימי חיין], גזירה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם וכו'.

ועיין עוד בגמרא פסחים (נד:) תנו רבנן, שבעה דברים מכוסים מבני אדם, אלו הן, יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין, ואין אדם יודע מה בלבו של חבריו, ואין אדם יודע כמה משתכר, ומלכות בית דוד מתי תחזור, ומלכות חייבת מתי תכלה.

^מ פירוש, שכוונתו שם לתרוץ קושי זה.

^מ בזוהר הקדוש (ויחי דף ר"ז:) אָמַר רַבִּי יוֹסִי, כִּד הָהוּא בַר נֶשׁ אֲתַקְרִיבוּ יוֹמוֹי, תִּלְתִּין יוֹמִין מִכְרִיזֵי צְלוּי בְּעֶלְמָא, וְאַפִּילוּ צִפְרֵי שְׂמַיָא מִכְרִיזֵי צְלוּי, וְאִי זָכָא הוּא, תִּלְתִּין יוֹמִין מִכְרִיזֵי צְלוּי בֵּין צִדִּיקָא, בְּגִינְתָא דְעֵדֶן. תָּנָא, כָּל אִינוּן תִּלְתִּין יוֹמִין, נִשְׁמָתִיהּ נִפְקַת מִנִּיהּ בְּכָל לֵילִיא, וְסִלְקַת וְחִמָּתָא דּוֹכָתָה בְּהוּא עֲלָמָא, וְהָהוּא בַר נֶשׁ לֹא יָדַע, וְלֹא אֶשְׁגַּח, וְלֹא שְׁלִיט בְּנִשְׁמָתִיהּ כָּל אִינוּן תִּלְתִּין יוֹמִין כְּמָה דְּהָיָה בְּקִדְמִיתָא, דְּכְתִיב (קהלת ח, ח) אִין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ לְכָלוּ אֶת הָרוּחַ וגו'. אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה, מִכָּד שָׂרָא אִינוּן תִּלְתִּין יוֹמִין, צִלְמָא דְּבַר נֶשׁ אֲתַחֲשֵׁף, וְדִיקָנָא דְּאַתְחִיז בְּאַרְצָא אֲתַמְנָעַת. [ועי"ש עוד אין שרבי יצחק ראה שנאבד ממנו הצלם והגיע זמנו, ובא לפני רבי שמעון בן יוחאי. ובקש עליו רחמים והצילון].

^מ בבראשית רבה (ט, ט): אמר לו הקב"ה לרוח היום (ג, ח), לָרוּחַ הַיּוֹם, הֲרִינִי מַחִיה לֹא אֶת הַיּוֹם. כֵּךְ אִמַּרְתִּי לוֹ, כִּי "בְּיוֹם" אַכְלָךְ מִמְּנוּ מוֹת תָּמוּת (כ, יז), אִין אַתָּם יוֹדְעִים אִם יוֹם מִשְׁלִי אִם יוֹם אֶחָד מִשְׁלָכְם, אֵלָּא הֲרִי אֲנִי נוֹתֵן לוֹ יוֹם אֶחָד מִשְׁלִי שְׂהוּא אֵלֶּף שָׁנִים, וְהוּא חֵי ט' מאות ול' שנה ומניח לבניו ע', הֵדָּא הוּא דְּכְתִיב (תהלים צ, י) יָמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בֵּהֶם שְׁבָעִים שָׁנָה:

ובכמדבר רבה (ה, ד): והאריך לו הקב"ה היום, שנאמר כִּי בְּיוֹם אַכְלָךְ מִמְּנוּ מוֹת תָּמוּת, והוא חיה תתק"ל שנה, ולא גמר יומו של הקדוש ברוך הוא.

ובספר תהלים (צ, ד): כִּי אֵלֶּף שָׁנִים בְּצִינֶיךָ בְּיוֹם אֲתָמוּל כִּי יַעֲבֹר, וְאַשְׁמוּרָה בְּלִלְהָ. ופירש רש"י: אֵלֶּף שָׁנִים שֶׁל בְּנֵי אָדָם הֵם כְּיוֹם אֶחָד שֶׁל הַקְּב"ה, וְעוֹד מִן הַלֵּילָה עִמּוֹ. כִּי יוֹם אֶחָד שֶׁל הַקְּב"ה וּמַעַט מִן הַלֵּילָה שֶׁל הַקְּב"ה הֵם אֵלֶּף שָׁנִים. שֶׁהִרֵא אִמְרו הַכְּתוּב שִׁיחָא יוֹמוֹ שֶׁל הַקְּב"ה אֶחָד כְּאַלְף שָׁנִים, אֲבָל כְּשִׁיצָא מַעַט מִן



סח

אבל הם עדיין לא הבינו אז כי הפירוש הוא על יומו של הקב"ה, רק חשבו דהכוונה על סתם "יום" של בני אדם נאָר ס'קען זיין [אז] ער האָט דאָס אויך נישט געדאַרפֿט וויסן^{מח}, [דהכוונה על יומו של הקב"ה, וסבר דהכוונה הוא כפשוטו על יומו ממש].

[כין] לעולם וואו שטייט דען אין 'פסוק' אין דעם ב'יום אַקלף מַמְנוּ אַז מ'מיינט יומו של הקב"ה, [והלא] איבעראַל וואו ס'שטייט אין די תורה הקדושה אַ "טאָג", [כגון] ב'יומו [תתן שְׁכָרְךָ] (תצא כד, טו), שמועסט מען דאָך נאָר פון אַ "טאָג" [ממש], אַזוי ווי ס'איז ביי מענטשן [אַ טאָג].

סט

ויש לומר עוד כי באמת מתחילה היה הפירוש על סתם "יום", ורק לאחר שעשו תשובה, נתחדש הפירוש על "אלף שנה" און אפשר קאָן גאָר זיין, ס'איז גאָר מעיקרא אָן אַזוי דער פֿשֿט געוועזן [על יומו של אדם כפשוטו], נאָר [כבר אמר]^ט אדם הראשון חסיד גדול היה וישב בתשובה, ער האָט דאָך תשובה געטון, [ויע"ז נמתק דינו, ונתחדש הפשט דקאי על יומו של הקב"ה].

ע

ובזה יתורץ מה שהקשו המפרשים למה לא נתקבלה תשובתו של אדם הראשון. אבל להאמור יש לומר שאכן נתקבלה, ובעבור זה נשתנה הפירוש של "ביום" אַקלף, על יומו של הקב"ה שהוא אלף שנה מ'פלאַגט זיך גאָר אַלע מפרשים, פאַרוואָס די תשובה איז נישט נתקבל געוואָרן, [לבטל גזירת מיתה לגמרי]. איז דאָ תירוצים, [ואחד מהם, ווייל] ער איז געווען יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, איז עס געווען זייער האַרב [דער חטא], ס'איז נאָכנישט געווען די בחינה אַז מ'זאָל דאָס קענען מתקן זיין [לגמרי] מיט תשובה^י. אַבער 'דאָך', אַן 'הַמִּתְקָה' [איז געוואָרן, על ידי תשובתו]. (וכההמשך דלהלן באות עה).

עא

וכן הוא בכל דבר שע"י מעשה התחתונים מתפרש הגזירה באופנים אחרים לטובה. וכמו שהוא גם בפסוקי התוכחה שבתורה [ווי] דער כלל איז דאָך, ס'ווערט [ע"י מעשה האדם] אַן אַנדערער מוכן [בלשונות הפסוקים, באופן] וואָס ס'איז נישט געווען [פריער]. אפילו די 'תוכחה' [שבפרשת בחקותי ופרשת כי תבוא] שטייט דאָך אויף דעם פאַרשידענע פֿשֿטים [לברכה]^{נא}, .. [און] ווען מ'טוט תשובה ווערט עס נִמְתָּק און מ'נעמט אַרויס 'אַנדערע' פֿשֿטים, און דעמאָלטס איז עס 'גוט'. און טאָמער חלילה נישט וכו'.

הלילה עמו אז יומו שלם והוי אלף שנים. ולכך מת אדם הראשון תוך אלף, שאם היה חי אלף היה יותר מיומו של הקב"ה. ושמה שייעור אותה אשמורה הוא כמו שיש ממימת אדם הראשון עד אלף שנים, ואנן לא ידעינן כמה היא אותה אשמורה כי אם מסברא (מצאתי): כי אַלף שָׁנִים בְּעֵינֵיךָ וגו'. וכשעלתה תשובה בדעתך מתחלה יפה דנת ובראת אותה, וראוין היו השנים לכך, לפי שלא היו ימי בני אדם רבים, שלא היו אלף שנים בעיניך אלא כיום הולך שעבר וחלף ומעט מן הלילה עמו, שהרי אמרת לאדם הראשון כי "ביום" אַקלף מַמְנוּ מות תָּמוּת, וחיה תשע מאות ושלשים שנה, נמצאו אלף שנים עולים ליום שלם ומעט מן הלילה עמו. [ויעיין מזה בקצרה במדרש שוחר טוב שם].

^{מח} וכן מפורש בלשון בראשית רבה הנזכר, אֵין אתם יודעים אם יום משלי אם יום אחד משלכם.

^{מט} בגמרא עירובין (יח:): היה רבי מאיר אומר, אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו, ישב בתענית מאה ושלשים שנה, ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה, והעלה זרזי (תגורות) תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה.

^י ויעיין עוד להלן באות צ.

^{נא} כמבואר בכמה ספרים הק', ובפרט בספה"ק עבודת ישראל, ובאר משה, שמפרשים לשון התוכחה באופן המורה לברכה. ויעיין בזה חדש (פרשת תבא) דבכל אלו הפסוקים טמונים בהם ברכות.

עב

וכן הוא לענין הקושיא האך יצאו ממצרים קודם ת' שנה, דיש בזה כמה תירושים, ותלוי בזכות וחוב של הדור לפי איזה תירוצ' ינקטו בשמים, וכמבואר בדברי חיים

טאקע די זעלבע ענין שטייט דאך אזוי [לענין הקץ של גלות מצרים, במה שיצאו לבסוף יצאו רד"ו שנים, ולא אחר ת' שנים].

ער ברענגט דאך, דער דברי חיים ברענגט עס"ב, ס'איז דא תירושים אז דער קושי השעבוד [במצרים] האָט משלים געווען [כאילו היו שם ד' מאות שנה, ועוד יש תירוצ' כין משנולד יצחק איז דער גלות. ווידער איז דא תירושים אז די אַלע אַרבע מלכות'ער זענען [שפּעטער] משלים די ד' מאות שנה פון מצרים.

נו לכאורה ס'איז דאך [נאָר] מַפְנֵי חֲטָאִינוּ גְלִינוּ מֵאַרְצָנוּ, [ואם לא חטאו איך היה נשלם זה לפי תירוצ' השלישי].

זאָגט אָבער דער דברי חיים, זאָגט ער אַז ווען מ'זינדיגט נישט, העט ווען געוועזן, העט גיווען געקאָנט בלייבן די 'אָנדערע' תירושים, דער קישי השעבוד, אָדער משנולד יצחק. אָבער אַז מ'זינדיגט אָבער, מפני הקטרוג קען נישט בלייבן [תירושים אלו], מוז מען זאָגן 'אָזא' תירוצ', [שנשלם חשבון גלות מצרים, בתוך שעבוד שאר גליות].

עג

[און אזוי] יעדע זאך, ווען מ'טוט מעשים טובים, דעמאָלטס זאָגט מען אָנדערע פֿשִׁטִים, אַז 'דאָס' איז דער פֿשִׁט [באופן אז] ס'זאָל בעסער זיין, [ווייל] ס'ווערט נִמְתָּק [היין].

עד

וכן הוא לענין המשפט בימים נוראים, כי מי ששב לאחר חתימת הגור דין ביום כיפור, נשתנה הפסק של גור דינו באופן שיתפרש לטובה

[וכן הוא לענין ימי הדין והמשפט של הימים נוראים, ווי] ס'שטייט דאך אין זוהר הקדוש,²² אַז בְּשַׁעֲתָן גמר דין, אַז מ'פֿאַררעכט מיט תשובה, [נמתק הכל, אָבער] 'נאָך' די הייליגע

²² עיין בדברי חיים פרשת בא (ד"ה בפסוק ומושב בני ישראל), ובדרושים לפסח (בדרוש הראשון). וז"ל בדרושי פסח: דהנה מבואר בספרים שכל תכלית ישראל בגלות מצרים להסיר הסיגים להיות כסף מזוקק בני ישראל אומה שלימה, לתקן חטא הדורות הקודמים דור המבול והפלגה, כאשר התחיל אבינו אברהם ע"ה לתקן ובחר הקב"ה בורעו אחרי, והבטיחו לתת להם ארץ חמדה ולהיותם בתכלית התיקון השלימות היותר נאות אשר אנו מקוים לזה, תכלית הבריאה מאז ומקדם כמו שעלה במחשבתו יתברך וכו', כמבואר בשם האר"י ז"ל.

אך מחמת שלא תקנו ככל הצורך כמבואר ביחזקאל (ח, כ) בתוכחה, וראה הקב"ה שח"ו אם ישתהו עוד במצרים ישקעו ח"ו, לזה מיהר הקב"ה הקץ למען שמו הגדול (שם, ט), ומיהר להוציאם משם בחזק יד לקחת לו גוי מקרב גוי (והנחת ד, לו) כמבואר (במפרשים) [במדרשים] [ילקוט בשלח רמז רלז] שהיה הקטרוג גדול מה נשתנו אלו מאלו, והקב"ה זכר ברית אבותינו להוציאם משם, ונגלה בכבוד שכינתו עליהם, ונתן להם מצות פסח ומילה, מחמת גודל אור גילוי שכינתו יתברך נתעוררו נשמתם בדביקות רב ונפלא, עד שכמעט יצאה נשמתם מחמת גודל האהבה, ונתעלו מתחתית המדרגה, כמאמר הכתוב (יתר יט, ד) אַתֶּם רֵאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם [וְאֵשָׁא אֲחֶם עַל כְּנִפֵּי נְשָׁרִים] נֶאֱבָא אֲתֶם אֵלַי, היינו שמתוך עומק נעתור על רום המעלות.

והנה באמת אף שהיה להם להיות במצרים ת"ל שנים, חישב הקב"ה הקץ על ידי קישי השעבוד וריבוי העם להשלים המנין ת"ל שנים כדי שלא להשתקע שם ח"ו. ובאמת כתב האר"י הקדוש ז"ל שלזה באו שארי הגליות, להשלים המנין השנים עדי יתקנו בתכלית התיקון הראוי. אך באמת אם לא חטאו עוד אחר יציאתן ממצרים לא היו צריכין להגלות, והיו מתקנים בחשבון הזה שחשב הקב"ה קישי השעבוד וריבוי העם כנ"ל, אך מחמת חטאם נתעורר עליהם הקטרוג שלא השלימו החשבון השנים.

²³ בזוהר הקדוש (ויחי דף רכ.) : תָּא הָוֵי, כִּד אֲתֵּר דִּינָא בְּעִלְמָא, דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא יְתִיב עַל כְּרִסֵּי דְדִינָא לְמִידִן עֲלִמָא, בְּעִי בְּרַ נֶשׁ לְאַתְרָא בְּתַשׁבָּה, דִּייתוּב מִחִיבָא (נ"א מחובי) דְּהָא הֵהוּא יוֹמָא, פְּתִקִּין כְּתִיב, וּמִשְׁתַּכְחִי



טעג, אַז מ'גייט איבער [מסירת הפתקין, ביום הושענא רבה ושמיני עצרת, נאָכדעם] איז שוין שווערער.

[ומכל מקום] אַז מ'איז מִתְקַן [אפילו שפעטער], איז עס [גמר הדין רק] מעין זה, ס'איז על כל פנים מעין זה, נישט דאָס גאַנצע. [עד כאן מדברי הזהוה"ק].

[והביאור בזה כאמור, כי אם עושה תשובה] זאָגט מען 'אַזאַ' פֿשֿט [בלשון הגמר דין, באופן הנמתק לטובה]^{יז}.

עה

ועל דרך זה יתפרש בגזירת מיתה של אדם הראשון, דעל ידי התשובה שעשה, המתקן הגור דין מעליו, באופן שיתפרש על אלה שנה

[ועל דרך זה] קען טאַקע זיין [אַז] אדם הראשון מיט די תשובה האָט ער 'מִמְתִּיק' געווען [הגור דין שעליו].

איי דער [לשון פון] גזר דין [איז] "בְּיוֹם" אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ, [אַבער] דאָס קאָן מען אויסטייטשן אויף יומו של הקדוש ברוך הוא, איז עס טאַקע געוואָרן [דער פֿשֿט אויף] יומו של הקב"ה.

אַבער דערפריער איז דער פֿשֿט געוועזן טאַקע "בְּיוֹם" אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ [כמובן הפשוט]^{יח}.

עו

או יש לומר באופן הראשון דלעיל, דגם מעיקרא היה כוונת הגזירה של "בְּיוֹם" אַכְלָךְ, על יומו של הקב"ה, רק שהם לא ידעו מזה. ולכן שפיר היה יכול השטן להביא ראיה ממה שאין מיתה בנניעה, כי הם הבינו שעדיין לא נסתלק מהם הצלם וכדלעיל און אפשר טאַקע איז עס געוועזן דער פֿשֿט אַזוי [גם מעיקרא] אַז ביומו של הקב"ה, נאָר זיי האָבן 'געמיינט' ס'איז 'בְּיוֹם' אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ [כפשוטו, וכדלעיל באופן הראשון שבאות סח].

עז

ממילא האָבן זיי געהאַט דעם חשבון אַז "בְּיוֹם" אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ, [מיינט] אין דעם

כִּלְהוּ בְּאַחֲמַתָּהּ הָאֵל כְּתִיבִין. אִי זָכִי בַר נֶשׁ דִּי־תִּיבֻב קָמִי מֵאַרְיָה, קָרְעִין פֿתְקִין דְּעִלְיָה. לְכַתֵּר קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא זְמִין קָמִיה דְּבַר נֶשׁ, יוֹמָא דְּכַפּוּרִי יוֹמָא דְּתִשְׁבּוּכָה. אִי תִב מְחֻטָּאוֹי טַב. וְאִי לֹא, פִּקִּיד מְלָכָא לְמַחֲתֵם פֿתְקִין. וְוִי, דְּהָא תִשְׁבּוּכָה בְּעִיָּא לְאַסְתָּלָקָא מְנִיָּה, אִי זָכִי בְּתִשְׁבּוּכָה, וְלֹא שְׁלִימָתָא כְּדָקָא יָאוּת, תִּלְיִין לִיהָ עַד הֵהוּא יוֹמָא בְּתִרְיָא דְּעִצְרָתָהּ, דְּהוּא תְּמִינָאָה לְחַג. וְאִי עֲבַד תִּשְׁבּוּכָה שְׁלִימָתָא לְקָמִי מֵאַרְיָה, אַתְקִרְעוּ. וְאִי לֹא זָכִי, אֵינּוּן פֿתְקִין נִפְקִין מִבֵּי מְלָכָא, וְאַתְמַסְרִין בִּידוֹי דְּסַנְטִירָא, וְדִינָא מְתַעֲבִיד, וּפֿתְקִין לֹא מְהִדְרִין תּוֹ לְבִי מְלָכָא. וְכִדִּין צוּלְמִין אַתְעֲבָרוּ מְנִיָּה, וְלֹא מְשַׁתְּכִין עֲמִיה. כִּיּוֹן דְּמְתַעֲבָרִין מְנִיָּה, הָא וְדֹאִי טוּפְסָקָא דְּמְלָכָא יַעֲבִיר עֲלֵיהָ, וְיִטְעוּם כְּסָא דְּמוֹתָא. וְכֵהוּא לִילְיָא דְּחֻגָא בְּתִרְיָא, סַנְטִירִין זְמִינִין, וּפֿתְקִין נְטִלִין, כְּתֵר דְּנְטִלִי לוֹן, צוּלְמִין מְתַעֲבָרִין, וְלֹא מְשַׁתְּכִין (נוסח אחר: וְאִי מְשַׁתְּכִין גִּרְעִין, יַעֲבִיר עֲלֵיו מֵרַעִין וְכו') בְּהוּ יְדִי. וְאִי מְשַׁתְּכִין בְּהוּ יְדִי (יעדי), דִּינָא גִרְעִיָּא, או יַעֲבִיר עֲלֵיו דִּינָא מֵרַעִין יוֹשִׁין, בְּגִרְעִיּוֹתָא דְּלֵהוֹן, וְהָא אוֹקִימָנָא לְהָא. וּבִסְפָרִי קְדָמָי אֲמַר יִתִּיר, כִּד רִישָׁא אֲגִרָע, וְיִשְׁתַּכּח גּוּפָא. בְּרִיָּה, או אֲנִתְמִיָּה יִשְׁתַּכּחוּ וְהוּא יִסְתַּלַּק. וְהִנֵּי מִילִי, כִּד לֹא אַהֲדַר כִּל הֵהוּא זְמָנָא בְּתִיבָתָא. אַכְּל אִי אַהֲדַר, טַעְמָא דְּמוֹתָא יִטְעֵם, וְיִתְסִי, וְאִי גּוּפָא לֹא אַתְחֲזִי, וְיִשְׁתַּכּח רִישָׁא. אֵינּוּן סְלִקִין, וְהוּא אַתְקִיִּים. וְהִנֵּי מִילִי, כִּד בְּרִיָּה זְעִירָא בְּרִשְׁוֹתֶיהָ. וְאִי יְדוֹי פְּגִימוֹ, עֲבִידְתָּא דִּידוֹי פְּגִימִין. רִגְלוֹי, מֵרַעִין דְּרִפִּין עֲלֵיהָ. עֵרֶק צוּלְמָא וְאַהֲדַר, עֵרֶק וְאַהֲדַר. עֲלֵיהָ כְּתִיב (דברים כח, טו) בְּכָךְ תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֵרֶב, וְהָא כִּד נִתְרָא סִינְרָא, וְלִילְיָא אַתְתָּקִין בְּנִהוּרָא. אַכְּל זְכָא חֲסִידִי, כִּכְל יוֹמָא יוֹמָא מְסַתְּכִיל בְּלִבְיָהּ, כְּאֵלוּ הֵהוּא יוֹמָא מְסַתְּכִיל מְעֻלָּא, וְעִבְדִין תִּיבֻבָתָא שְׁלִימָתָא קָמִי מֵאַרְיָה, וְלֹא יַצְטְרִכִין לְמֵלָה אַחֲרָא. וְכָפָה חוֹלְקָהוֹן בְּעֻלָּא דִין וְכִבְעֻלָּא דְּאִתִּי.

^{יז} ועיין עוד בגמרא ראש השנה (יז:).

^{יח} ועיין כעין זה באור החיים הק' (ג, כב) וז"ל: והנה הגם שה' אמר אליו ביום אַכְלָךְ מִמֶּנּוּ וגו', דברי קדוש אמרם בב' פנים, יש במשמעות 'יום' יומו של אדם, ויש במשמעות יומו של הקב"ה שהוא אלה שנה. והכוונה היא, כפי בחינת החטא וכפי הרגשתו בדבר, אם ירשע לעבור פי ה' בעזות, יקיים בו יומו של אדם, ואם ישגוג שגגה כזו ויגלה דעתו כי לא היה חפץ בדבר, תהיה הכוונה יומו של הקב"ה אלה שנה, כמו שכן היה.

טאָג, זיי האָבן דאָך געזעסן אין דעם טאָג. [וואס כן] דאָרף זיך עס שוין דערקענען [בהסתלקות הצלם מעליהם], ווי דער זוהר הקדוש זאָגט, [און] זיי זענען דאָך געווען די גרויסע מביני מדע, [וואס היה מסתלק הצלם] האָבן זיי געדאַרפט צו וויסן. [ולכן] פון דעם האָבן זיי געוואוסט אז אין מיתה בנגיעה.

עח

עוד ביאור בענין חמא עין הדעת

אַבער יהיה איך שיהיה, אָבער דאָס ענין דערפון, דעם גאַנצע [זאך, להבין האין נכנס השטן לשם מתחילה].

עט

באור החיים הק' דרקק על הפסוק לעבדה "ולשמרה", דלכאורה איזה שמירה היה נצרך לשמור את הגן עדן [הנה] לעולם דער אור החיים הקדוש (ב, טו) פלאַגט זיך¹² [על הפסוק] לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ, וואָס האָט מען געדאַרפט צו 'היטן' דעם גן עדן, וואָס דאָרף מען היטן דעם גן עדן, [מילא וואָס] זיי זענען 'אַנגעקומען' אַהין אין גן עדן, אָבער פאַרוואָס ברויך מען צו 'היטן' דעם גן עדן.

פ

והוא מתירן, על פי דברי חז"ל, דלעבדה זו מצות עשה, ולשמרה זו מצות לא תעשה. והכוונה כי על ידי קיום רמ"ח עשין ושם"ה לעשין, ניתוסף כח בפמליא של מעלה

[נאָר] דער אור החיים הקדוש איז מסביר, לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה מיינט מען - ער זאָגט עס קודם מדעת עצמו, און דערנאָך ברענגט ער אַז ער האָט עס געטראָפן אין אַ מדרש, ס'שטייט ערגעץ אין אַ מדרש¹³, - לְעִבְדָּהּ זו מצות עשה, וּלְשִׁמְרָה זו מצות לא תעשה.

¹² באור החיים הק' (ב, טו): וְיָקַח וגו' [את האדם וינחה בגן עדן] לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה. משמעות הכתוב יגיד, כי הגן צריך לה עובד ושמור, והאמת יכחיש זה, כי למה יהיה צריך לשמרה, אם מהגנבים זה הבאי היא, ומה היא העבודה שהיתה צריכה הגן, ואם צריכה עובד, אם כן זה לה חמשת אלפים וחמש מאות שנה מי עבדה. אכן יש לך לדעת, כי כל הנה [הנמצא] אינו אלא דוגמא לרוחניות, וכמו שהאדמה צריכה עבודה והזרעה והגשמה להוציא מזון האדם, גם שמירה מדברים שמפסידים והמרעים לצומח, כמו כן גן עדן אשר הוא היום אדמת הנפשות לבד, כי הגופות נגשמו, גם היא צריכה עבודה ושמירה כפי רוחניותה.

הגשמה המיוחדת לה היא עסק התורה, כמו שאמר הכתוב (האינו לב, ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי תֹזֶל כִּסְלֵי אֲמָתִי, וְהַזְרִיעַם הֵם "מצות עשה" אשר יעשה אותם האדם, כרמוז בדברי הנביא (הושע י, יב) וְזָרְעוּ לָכֶם [ולצדקה] וגו', והגם שלא נזכר בדברי הנביא אלא הַצִּדְקָה, לא על פרט הַצִּדְקָה לבד הוא אומר אלא על כל פרטי הצדקות הוא אומר, וכן הובא בדבריהם ז"ל (מדרש תהלים קיד, ב) שכל מִצְוֹת שִׁיעֲשֶׂה האדם הקב"ה זוֹרְעָה. וְהַצִּדְקָה היא התעסקות גדול והסתכלות נמרץ בתורה, שהיא עיקר מצוותה. וְהַשְׁמִירָה גם כן, לבל יפרוץ גדריה ולבל יפסיד צמחיה, והיא שמירת "מצות לא תעשה" אשר צריך האדם לשמור לבל עבור עליהם, כי הם המפסידים כל דבר טוב, והוא אומרם ז"ל (פסוק כא.) עֲבִירָה מִכְבָּה מִצֹּהַ. והגם שאמרו (שם) ואין עבירה מכבה תורה, אין כוונתם לומר שמעשה הרע לא יפסיד התורה כל עיקר, אלא לומר שאין כח בעבירה אחת לכבות התורה, ולעולם כי יִקְבֶּה להשחית תִּשְׁחַת תורתו וְיִדְעַךְ נִהָה [=שיכבה נר], וְתִהְיֶה שְׁלֵתוֹ על פניו רחמנא ליציל. מעתה יוצדק לומר על גן עדן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה.

והנה בימים ההם כשהניח ה' האדם בגן עדן, היה 'מביט וצופה' בפעולות צדיק לחיים במעשיו, מה שהיה פועל בגן עדן, אך אחר אשר נגרש האדם, הושלל ממנו 'ראות' הדבר. אבל 'המעשה', נפש עֹמֵל עֹמֵלָה לו (משלי טו, כו), כי הרוחניות לא יִמְנַעֶה ההרחקה, 'הפעולה נעשית'. אשרי המחכה ויגיע בעולם הזה לאכול מפרי דרכו שהוא מזון הנשמה בגן עדן.

שוב בא לידי מאמר חז"ל וזה לשונם, לְעִבְדָּהּ אלו מצות עשה, וּלְשִׁמְרָה אלו מצות לא תעשה, וכוננתם ז"ל על דרך שביארנו.

¹³ כן הוא בזהר הקדוש (ח"א דף כז.) ובתיקוני זוהר (תיקון נה, דף סב.): לְעִבְדָּהּ בפקודין דעשה, וּלְשִׁמְרָה בפקודין דלא תעשה. [ועיין עוד מזה בזהר ח"ב דף קסה:].



[והביאור בזה, כ"ן דער כח העבודה, מיט רוחניות, דעס גיט אַריין דעם כח, דאָס גיט דעם כח פאַרן פמליא של מעלה, די עשין מיט די לא תעשין. דאָס מיינט מען לַעבְדָּה וּלְשִׁמְרָה.

פא

אמנם הגר"א מתיר, דכונת "לשמרה" הוא לשמור שלא יכנס לשם הנחש. ועל ידי שעבר על זה והניחו ליכנס, בא לידי חטא, ולכן נחגרש מגן עדן על שלא נזהר בשמירתה

נאָר דער ווילנער גאון זאָגט אין אדרת אליהו^נ, אַז דער פֿשט איז [אויך כפשוטו], לְשִׁמְרָה, אָפּהיטן, ער זאָל טאַקע פון 'דעם' אָפּהיטן, אַז דער נחש זאָל נישט אַריינקומען אין גן עדן. [נאָר] ער האָט דאָס נישט אָפּגעהיטן, און דער נחש איז צוגעקומען [ועי"ז היה יכול לפתותם בחטא עץ הדעת]. [על כל פנים] דאָס איז טייטש לְשִׁמְרָה.

פב

אלא שלכאורה הא גופא קשיא, למה לא נזהר אדם הראשון מלידת נחש ליכנס לשם [נאָר] לכאורה ווי קומט דאָס טאַקע [שאדם הראשון לא שמר את הגן, שלא יכנס שם השטן] ...

פג

אבל זה מתורץ לפי דברי האור החיים הק' דלעיל, כי לא חשב שהנחש הוא בריאה כזה שיוכל לפתותו לעבור על רצון ה' [נאָר] קען זיין טאַקע, לויטן 'פריענדיגן' אור החיים הקדוש (המובא לעיל באות נה), ווייל ער האָט נישט גערעכנט אַז ס'וועט זיין אַזא בריאה, האָט ער זיך געלאָזט פאַרנאָרן, און ער איז מיט אים מיטגעגאַנגען אין גן עדן^ט.

פד

אבל באמת בזה היה שורש הטעות, במה שהניח את המסית את ליכנס לגן עדן, ולא נזהר כראוי בהציווי של לעבדה ו"לשמרה" [אמנם באמת] ער דאַרף אים ווען נישט אַריינלאָזן - דער וואָס איז אַ שטן, אַ מסית ומדיח - אָנצוקומען אין גן עדן. [ווייל] אפילו אין "גן עדן" קען מען 'פאַרפירט' ווערן, אַז ס'איז דאָ דער שליח פונעם שטן.

[ולכן] איז 'דאָס' געווען דער פעלער, מ'האָט אים אָנגעזאָגט מ'זאָל נישט לאָזן [אַריין קיינעם אין גן עדן], און ער האָט נישט אַכטונג געגעבן.

ער דאַרף ווען לוחם זיין [עם השטן] ביים אַריינקומען אין גן עדן, [אבל עתה מכיון שהכניסו לשם] ממילא האָט ער געזען, האָט ער געטראָפן אַ מקום ער זאָל זיי פאַרנאָרן^ט.

^נ באדרת אליהו בפרשתן (ב, טו) : לַעבְדָּה וּלְשִׁמְרָה. לַעבְדָּה הוא עבודת האדמה וההשקאה, והשמירה שלא יעלה בה פריץ חיות [כנינו להנחש]. וכן חלקי המצות הם שנים, עשה ולא תעשה, עשה הם בגדר העבודה, ולא תעשה בגדר השמירה, ואדם הראשון ע"ה זכה להשקות את הגן, כמבואר בזהר הקדוש עיי"ש. ועוד שם (ג, כג) : וְיִשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹקִים. כי מראש הניחו בגן עדן לַעבְדָּה וּלְשִׁמְרָה, ביאורו לַעבְדָּה להשקות אותה, וּלְשִׁמְרָה שלא יעלה בתוכה פריץ חיות, כמבואר למעלה, ועתה לא שמר אותה עד שבא פריץ חיות - והוא הנחש - אל האשה, ולכן העביר אותו מאומנתו וישלחהו מגן עדן. ולא שיהא יושב בטל, כי אם לעבוד את האדמה אשר לוקח משם, לשרשו הראשון.

^ט וצריך לומר לפי זה, ההציווי על השמירה לא היה במפורש על הנחש, רק שלא יכנס לשם מי שאינו ראוי לזה. ואדם הראשון לא חשב על הנחש שהוא בגדר כזה.

^ט ועיין עוד בדברי רבינו באחרון של פסח תשט"ז (חידושי תורה שם, עמוד תלו) וז"ל : ומי לנו גדול מאדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, והיה אור גדול ונורא, כדאיתא בגמרא (בבא בתרא נח). רבי בנאה הוה קא מציין מערתא וכו' כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה [היינו אדה"ר] אל תסתכל וכו', אמר ר' בנאה נסתכלתי בשני עקביו ודומים לשני גלגלי חמה. הרי שאע"פ שהניחו אותו לראות

פה

ישוב קושיא א (באופן שלישי)

איבערדעם, על כל פנים היוצא לנו מזה, דער כח פונעם שטן האָט אים געברענגט [אז] ער איז נתפתה געוואָרן [אחר כך, לאכול מן עץ הדעת].

פו

מכיון שהחטא היה רק עבור שלא המתין עד השבת, לכן צפה אדם הראשון שכשגיע השבת יאכל עוד הפעם בהיתר, ואז יבא על ידי ידי השגת דעת אמיתי, כדי שיוכל לשוב בתשובה כראוי, לתקן חטאו ושלא ישוב עוד לכסלה

אַבער סוף כל סוף אדם הראשון האָט דאָך געוואוסט [שאין איסורו איסור עולם], ער האָט דאָך געוואוסט אַז דער פגם איז נאָר ווייל ס'איז נישט געווען [אום] שַׁבָּת.

איבערדעם האָט ער נאָך געהאַפּט ווען ער האָט שוין געזינדיגט, [כי בכוא השבת יאכל עוד מזה בזמנו, ויתוסף לו השגת הדעת, לשוב בתשובה שלימה כדי לתקן מה שעוות].

פז

[דהנה] אַז מ'דאַרף 'תשובה' טון - [הרי כתיב] (ישעי' ו, י) וְלָכֵבוּ "יִבְיִין" וְשָׁב וּרְפָא לִי^א - דאַרף מען האָבן אַ העכערן 'דעת'^ב.

פח

האָט ער גערעכנט, ס'וועט קומען שַׁבָּת. שַׁבָּת מעג מען דאָך [עסן] אפילו פון עץ הַדֵּעַת טוב וְרַע, וועט ער נעמען [עוד מעץ הדעת, וממילא] וועט ער שוין נישט קענען נַתְפָּתָה ווערן [עוד הפעם, ווייל] ער וועט האָבן אַ העכערן דֵּעַת.

[ולכן טאַקע פאַרדעם] ווייל ער האָט געזען ער איז פאַרנאַרט געוואָרן פונעם שטן, האָט ער גערעכנט ס'קומט שַׁבָּת, און ער וועט עסן דערפון [בשבת], און ער וועט מתקן זיין.

וואָרן ער האָט דאָך געוואוסט אַז די קפידא איז געווען נאָר אַז מ'זאָל וואַרטן אויף שַׁבָּת (וכדלעיל אות לב), האָט ער געהאַט אַ חשבון, ער וועט דערפון נאָך עסן [אום] שַׁבָּת אויכעט, [וממילא] וועט ער פאַררעכטן.

פט

ולוה התודה ואמר אֲבִלְתִּי, ונכשלתי בחטא, אבל וְאִכְלֵי עֹד, ועי' אתקן החטא

דעם איז דער פֿשֶׁט אין [דעם] מדרש וואָס איך האָב אָנגעפאַנגען [בתחלת הדרוש. שאמר] אֲבִלְתִּי איך האָב טאַקע געגעסן, און דער פעלער איז געווען [ווייל] איך האָב

דמות דיוקנו של אברהם אבינו אחר הסתלקותו בעולם העליון, מ"מ בדיוקנו של אדה"ר לא הניחו אותו לראות, עי' שהי' אור גדול מאד יציר כפיו של הקב"ה. ואחר כל זה, כיון שדיבר עם הנחש בא על ידו מכשול לדורות. הרי שאפילו אור גדול מאד, כיון שהוא נכנס לְדַבֵּר עם הנחש לא ימלט שלא יבוא לידי מכשול. וכמו שפירש הגאון (באדרת אליהו) שחטא אדם הראשון היה מה שהניח את הנחש ליכנס, שהעמידו את אדם הראשון להיות שומר לגן עדן שלא יכנסו בו, ולא היה שומר טוב, על כן גירש אותו הקב"ה.

ולכאורה קשה דלמה באמת הניחו ליכנס, כיון שלזה העמידו אותו שם לשמור. אמנם בוודאי אדה"ר כוונתו היה לשמים, שהנחש היה מקור הטומאה, וחשב אדה"ר אם יכנס אותו לגן עדן למקום קדוש כזה וגם שיהיה אצל אדה"ר בוודאי ימתיק אותו ויחזירונו למוטב, ואפשר שבאמת כן היה, דלא ימלט שלא המתיק אותו קצת, באשר שהיה במקום קדוש כזה, אלא שהקלול היה יתר על התיקון, ועי' בא אדה"ר לידי מכשול ונתגרש אח"כ מגן עדן יחד עם הנחש. והכל על ידי שהתחיל לדבר עמו.

^א ועיין בגמרא מגילה (יז): בטעם סדר הברכות של שמונה עשרה: ומה ראו לומר "תשובה" אחר "בינה", דכתיב וְלָכֵבוּ בְיָבִין וְשָׁב וּרְפָא לִי.

^ב ועיין היטב בלשון האגרא דכלה ריש פרשת שמיני.

נישט געוואָרט אויף שַׁבָּת, אָבער וואָסל עוד, ווען ס'וועט קומען דער שַׁבָּת וועל איך 'נאָך' עסן פון דעם, און אַזוי אַרומער וועט עס טאַקע זיין אַמֶת'דיגער, ס'וועט זיין [כראוין], איך וועל קענען צוקומען צו אַ "דַּעַת" טוב וְרַע, איך וועל קענען מבחין זיין ביין טוב לְרַע.

ער האָט דאָך געזען אַז ער האָט זיך טועה געווען פריער, ער האָט דאָס אַנערקענט [שחטא בזה, וממילא] דער "וואָסל עוד" אדרבה איז ווייל ער האָט אַנערקענט פאַרן באַשעפער [שטעה וחסא, והשתוקק לתקנו ולעשות מעתה כהוגן] .. דעם איז דער דער אכלתי וואכל עוד.

צ

אבל למעשה כבר נתגשר מוגן עדן קודם השבת, ולא היה יכול עוד לאכול מזה בשבת. כי הרוחק את השעה, לעשות שלא בזמנו, השעה דוחקת, ושוב אין בידו ההודמנות שהיה לו מקודם

נאָר אָבער, ער האָט אָבער שוין נישט די זכיה געהאַט, [וועד כין מ'האָט אָבער מורא געהאַט שוין, האָט מען אים שוין אַוועקגעטריבן פון גן עדן]. מ'פאַרלירט דעם כח, טאַמער גייט מען 'פאַר' די צייט, פאַרלירט מען די טובה וואָס האָט געזאָלט קומען אין די צייט, וואָס ס'ברויך צו קומען אין די צייט, [וכמו שאמרנו] [עירובין ג:] כל הדוחק את השעה נדחק מפני השעה. [וממילא] האָט ער דאָס פאַרלוירן.

און ס'איז געווען אַזוי האַרב [אצלו, שלא הועיל התשובה לבטל גזירת מיתה], ווייל ער איז דאָך געוועזן יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, איז דער פגם געווען זייער גרויס²⁰. [וכדלעיל אות ע].

צא

ובפרט כי באמת הכל היה מסובב כן מן השמים, כי היה הכרח שיהיה חבא עין הרעת וגזירת המיתה בעולם, ושיתגרש אדם מגן עדן

איבערהויפט [דלפי המבואר בספרים, הרי] דאָס אַלעס לעולם האָט אַזוי געברויכט צו

²⁰ עיין קרוב לזה בס"ג בראשית תשט"ו וז"ל: די מפרשים פרעגן, דער כלל איז דאָך (ירושלמי פאה א, א) אין לך דבר שעומד בפני התשובה, [און] ס'איז ידוע חכמינו ז"ל זאָגן דאָך [עירובין יח:] אַז אדם הראשון חסיד גדול היה, ער איז ישב ועסק תשובה ק"ל שנים דאָרטן, ער האָט געטון גרויס תשובה אויף דעם חטא, [ואם כן קשה] פאַרוואָס איז נישט נתקבל געוואָרן די תשובה [לבטל גזירת מיתה], פאַרוואָס איז נישט פאַרראַכטן געוואָרן ער אַליין מיט אַזאָ תשובה בשלימות, [נהלא כתיב] (תהלים ג, א) תָּשָׁב אֲנֹכִי עַד דִּבְכָּא, אויף אַלעמען קען מען תשובה טון, אפילו מ'האַלט שוין עד דכדוכה של נפש (ירושלמי תגינה ט:) דעסטוועגן קען מען תשובה טון [והכי נמי אף לאחר גזירת מיתה תועיל תשובה]. דאָס וועט הערשט פאַרראַכטן ווערן לעתיד, דער חטא אדם הראשון, [ויש להבין] פאַרוואָס האָט נישט גענוצט 'דעמאָלטס' קיין תשובה.

[נאָר] אפשר איז עס טאַקע פאַר דעם, דער כלל איז דאָך אַז יעדער עוין איז דאָך האַרבער אויפן מקום [הקודש], אַזוויי דער רמב"ן זאָגט [וירא יט, ה) אַז א חטא אין ארץ ישראל איז האַרבער ווי אין חוץ לארץ, וועגן קדושת המקום, דער עיקר וואָס ס'דור [נפחפה] - זענען דען נישט געווען נאָך גוים וואָס זענען געווען אַזוי שלעכט ווי ס'דור, און זיי זענען נישט אַזוי נענט געוואָרן, - ווייל ס'איז געווען אין חוץ לארץ, איבערדעם שטייט דאָך (נצבים כט, כב) גִּפְרִית וּמִלַח וגו' כְּמִהְפֹּכֶת סֵדֶם וְעִמְרָה. [הגם] ס'איז נישט געווען [הענוש בזמן החורבן] פונקט ווי ס'דור, [אָבער] ער מיינט נאָר דעם דמיון, ס'איז אַזוי האַרב ווייל ס'איז אין ארץ ישראל, אַזוי ווי ס'איז טאַקע געווען ביי ס'דור איז אויך פאַר דעם געווען [ענושה חמור] ווייל ס'איז געווען אין ארץ ישראל. [וכן] דער פסוק זאָגט דאָך אַז אין בית המקדש אַז מ'זינדיגט איז נאָך האַרבער, אַם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשְׁ ה' כְּהֵן וְנָבִיא (איכה ב, כ), איבערדעם האָבן זיי נישט געהאַט קיין תקנה, ווייל ס'איז געשען אַזאָ זאָך בְּמִקְדָּשְׁ ה'.

איבערדעם קען זיין, אין גן עדן, אַזאָ מקום קדוש, איז נאָך האַרבער דאָרט אַ פגם, איבערדעם דער פגם פון דאָרטן איז זייער האַרב, איבערדעם האָט מען אים נישט געהערט, ס'האָט נישט געהאַלפן קיין תשובה. [ועי"ש עוד].

זיין, כדי ס'זאל זיין 'דער' עולם הנסיון .. [ורק מן השמים סיבבו לידו חטא כדי שיהיה מקום להענוש לחול].

[אזוי ווין] כמה זאכן זענען דאך אזוי געווען, אזוי ווי דער מדרש תנחומא זאגט [וישב, ד] [שעל זה נאמר] נִרְאָה עֲלֵיָהּ עַל בְּנֵי אָדָם (תהלים סו, ה).
[וכן בעץ הדעת] דאָס האָט געמוזט זיין.

(ראה עוד להלן אות קז)

צב

[און] ווי דער אמת [איז, אז] 'דאָס' איז דאך אויך געווען מן השמים, [דעס אז] מ'זאל אים 'אָרויסשטעלן' פון דאָרטן.
.. איבערדעם האָט ער שוין [לכסוף] נישט געגעסן פונעם עץ הַדֵּעַת [נכשבה השבת, כי כבר נתגרש מגן עדן קודם השבת].

צג

ישוב קושיא ג

נאָר אָבער וואָס איך האָב געפרעגט (בקושיא ג), פאָרוואָס ער האָט נישט געגעסן פריער פון עץ החיים, [והלא] מ'האָט דאך אים געזאָגט מִכָּל עֵץ הָגֶן אָכַל תֹּאכַל.

צד

אף שלא נצטוו מתחילה שלא לאכול מעץ החיים, לא רצה לאכול מזה קודם השבת, כי כבר ידע ממעלת השבת, וכיורר מנה יפה לשבת, לאכול מאילנות המשובחים רק בשבת

קאָן זיין, הגם מ'האָט אים נישט מַצְוָה געווען ער זאל נישט עסן פונעם עץ החיים, מ'האָט אים אויך דעם נישט באַפוילן פריער, איידער ער האָט חוטא געווען. אָבער ער האָט דאך געוואוסט דאָס חשיבות פון שָׁבֶת.
ווי דער מדרש זאגט^{טו} לְעִבְדָּהּ "וּלְשִׁמְרָהּ" זה יום השָׁבֶת, שנאמר 'שְׁמֹר' אֶת יוֹם הַשָּׁבֶת לְקִדְשׁוֹ (דברים ה, יא). זעט אויס פון דעם [אז] מ'האָט אים מַצְוָה געווען אויף שָׁבֶת. אפשר איז נכלל אין דעם טאַקע, [אין] לְעִבְדָּהּ "וּלְשִׁמְרָהּ", אז ער זאל "ווארטן" אויף שָׁבֶת^{טז}.

[ובכל אופן הרי נצטוו על השבת, ואם כן] געוואוסט האָט ער אז דער עיקר חשיבות איז שָׁבֶת, האָט ער ממילא דאָס איבערגעלאָזט, אַלע אילנות המשובחים האָט ער איבערגעלאָזט אויף שָׁבֶת^{טז}, אז ער פאָרשטייט דאָס חשיבות [של שבת, ממילא] האָט ער אַליין אזוי געטון, .. יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, האָט ער עס ממילא איבערגעלאָזט אויף שָׁבֶת, ער האָט פון דעם נישט געגעסן, אפילו מ'האָט אים נישט מַצְוָה געוועזן אויף דעם, [צו "ווארטן" דערמיט אויף שבת].

^{טו} בבראשית רבה (טו, ד): וַיִּנְחָהוּ (ה' אֱלֹקִים בְּגֵן עֵדֶן), נתן לו מצות שבת, כמה דאת אמר (יתרו כ, יא) וַיִּנַּח בְּיָוֶם הַשְּׁבִיעִי. לְעִבְדָּהּ, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד (שם, ט), וּלְשִׁמְרָהּ, שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשָּׁבֶת לְקִדְשׁוֹ (ואתחנן ה, יב).

^{טז} ולשון "לשמרה" הוא מלשון הפסוק וְאָבִיו "שְׁמֹר" אֶת הַדָּבָר (וישב לו, יא), דפירושו הִקְמָנָה.

^{טז} וכמבואר בגמרא (ביצה טו:): שיבורר מנה יפה לשבת. וכן הובא להלכה בטורי זהב (אור"ח סוף סימן רמב), ומגן אברהם (רנא, א).

צה

ורק על עין הדעת היה בזה התגברות היצר, שיאכל מזה עוד קודם השבת

נאָר אויפן עין הדעת איז געווען דער קטרוג גרויס, [שנתגבר השטן שלא ימתין עד השבת].

צו

כי על עין הדעת היה בגדר מצווה ועושה, שיצרו גדול יותר.

משא"כ בעין החיים שהיה בגדר אינו מצווה ועושה

'קודם' על פי פשטות [יש חילוק בין עין הדעת לעין החיים, ווייל עס] שטייט דאָך, גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה זאָגט דאָך די גמרא (קידושין לא. ועוד), [ועל זה] שטייט דאָך נאָך אין די ראשונים^{טו} דעם טעם, ווייל אויף [א] מצווה ועושה פאַרלייגט זיך מער דער בעל דבר, ווי [אויף א] אינו מצווה, [ולכן] פאַר דעם אַליין איז דאָס חשיבות, ווייל מ'פאַרלייגט זיך [נגד זה], ס'איז דאָ מער התגברות היצר. איבערדעם איז מער ווען מ'איז אַ מצווה ועושה.

צז

וכדרך המבואר בישיבת משה וקדושת יום טוב, לבאר החילוק שבין דורות הראשונים שהיו מחייבים עצמם במעשר, לדורות האחרונים שעשו פעולות לפטור עצמם מזה. דגם דורות האחרונים היה כוונתם לשמים, והיו מפרשים מעשר, אלא שחששו שאם 'תחייב' בזה יהיה יצרם גדול יותר, ולכן הפרישו מעשר בדרך אינו מצווה ועושה

אָזוי ווי ס'שטייט אין ישמח משה^{טז} [לבאר החילוק] פאַרוואָס די דורות הראשונים האָבן געברענגט פירותיהן דרך טַרְקָסְמוֹן [כדי לחייבן במעשר, ודורות האחרונים הכניסו פירותיהן דרך גגות כדי לפוטין ממעשר (ברכות לה:)], וכתב שם ללמד זכות על דורות האחרונים שהיה גם כן כוונתם לשם שמים, עיי"ש לדרכו].

[ובקדושת יום טוב^{טז} הוסיף עוד טעם בזה ללמד זכות על דורות האחרונים, כי דורות הראשונים] זיי האָבן זיך געוואָלט ברענגען לידי חיוב [מעשר, ווייל] זיי האָבן נישט מורא געהאַט פאַרן יצר הרע.

^{טו} בתוספות עבודה זרה (ג.) גדול המצווה ועושה. פירוש, מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו.

וע"ע בתוספות קידושין (לא.): גדול המצווה ועושה. נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף, לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור, ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו, שאם ירצה יניח. וז"ל התורת חיים (בבא קמא פז.): גדול המצווה ועושה וכו'. לפי שהיצר הרע מתגרה טפי במצווה, כדי להכשילו, לכך שכרו יותר גדול.

^{טז} בישיבת משה פרשת יתרו (ע"פ ויתיצבו, ד"ה עוד ביאור): דאיתא במסכת ברכות (לה:): בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות כדי לפוטין מן המעשר. ושם בגליון ביארנו הדברים היטב, דרצו לומר דדורות הראשונים אף שלא הוצרכו כלל להכניסן לבית, הכניסו דרך טרקסמון כדי לחייבן, דגדול המצווה ועושה (קידושין לא.), ודורות אחרונים אף אם הוצרכו להכניסן לבית, הכניסו דרך גגות כדי לפוטין. ועל פי זה יש לומר דאלו ואלו כונתן לשמים, וללמד זכות על האחרונים, דבאמת נתנו מעשר, ועשו רק כדי לפטור, כי היכי דלהוי כאינו מצווה ועושה, שמצד הסברה אינו מצווה ועושה עדיף, דמה שאמרו דמצווה ועושה עדיף, הוא משום דמגרי ביה יצר הרע (עיי' שם תוס' ד"ה גרול), וידוע (סוכה נב.) דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, אם כן בהראשונים דהיו גדולים, אם כן מצווה ועושה חשוב, הכניסו דרך טרקסמון. ובדורות האחרונים דיצר הרע קל יש, אם כן אינו מצווה ועושה חשוב, לכך הכניסו דרך גגות, עד כאן דברי שם בגליון. והיוצא מזה דלולי יצר הרע, אינו מצווה ועושה עדיף.

^{טז} בקדושת יום טוב לשבת הגדול (אות ד): על פי שביארנו מאמר חז"ל במסכת ברכות דף ל"ה ... ולכאורה משמע דדורות האחרונים באמת לא נתנו מעשר, ולהכי הכניסו פירותיהן דרך גגות לפוטין, כדי שלא יצטרכו ליתן מעשר, ובאמת לא נתנו. ואולם תורת חסד על (לשונן) בזה, דבאמת גם לדורות האחרונים נתנו מעשר



[מה שאין כן] די אחרונים [שהכניסו דרך גגות וקרפפות] האָבן אויך געמיינט ערנסט, [ווייל] זיי האָבן געוואָלט מקיים זיין די מצוה, האָבן זיי מורא געהאַט טאַמער זיי וועלן זיין מַצְוָה וועט זיך אויף דעם פאַרלייגן דער בעל דבר, האָבן זיי געזוכט צו זיין אינו מַצְוָה ועושה, זיי זאָלן עס 'קענען' מקיים זיין [על ידי שלא יהיה נגד זה התגברות היצר כל כך].

צח

איבערדעם קאָן טאָקע זיין, אויף דעם עין החיים איז ער נישט "מַצְוָה" געווען, נאָר ער האָט אַליין געוואָלט וואָרטן אויף שְׁפָת, האָט זיך דער בעל דבר נישט אַזוי פאַרלייגט. אַזוי ווי דער אמת [איז, אַז] ווען ער עסט אפילו פונעם עין החיים, העט ער נישט עובר געוועזן ..

[וודא "בעין הדעת"] אויף 'דעם' האָט זיך דער שטן פאַרלייגט, האָט זיך דער נחש פאַרלייגט, ווייל ער איז געווען מַצְוָה ועושה, איבערדעם האָט ער דאָס נישט דורכגעפירט [לעמוד בנסיון להמתין עד השבת].

אַבער עין החיים, האָט ער אַליין געוואָרט אויף שְׁפָת, [ווייל] אויף דעם איז ער נישט געווען קיין מַצְוָה ועושה, [ולא התגבר השטן נגד זה].

צט

ישוב קושיא ג (באופן שני)

על עין החיים חשב שיכול להמתין עד השבת, ולא יפסיד כלום בזה, אבל על עין "הדעת" חשב שבכל רגע ורגע שיוכל לעבוד את ה' עם יותר "דעת" הוא פסידא דלא דרר שיאחר הדבר, כי דעת חסרת מה קניית, ועיקר שלימות העבודה הוא על ידי הדעת

אַדער אפשר גאָר קען זיין, [כ]ן אויסער דעם [ענין פון] מַצְוָה ועושה [יש עוד חילוק בין עין החיים לעין הדעת, שהרי על עין החיים האָט ער געקלערט האָט ער נישט פאַרשפעטיגט אַז ער וועט וואָרטן אויף שְׁפָת, אַבער "דעת", איז יעדע רגע אַ שאָד [צו וואָרטן], ווייל מיטן "דעת" קען מען זייער אַסאך טון.

אַז מ'האָט אַ העכערן "דעת", איז בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע טוט מען מער אויף.

.. דְּעָה קִנְיַת מַה חֲסֵרָת, דְּעָה חֲסֵרָת מַה קִנְיַת, ס'איז אַ מאמר חכמינו ז"ל.

מיטן "דעת" [איז] בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע קען מען [מער] דינען דעם באַשעפער.

מפירותיהן, והא דעבדו כן, טעם אחר להם, על פי אמרם ז"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, והקשו בתוספות דמסברא נראה דאינו מצווה ועושה עדיף ממי ש[נמצוה] ועושה, משום דהוא מחויב לעשות, ותירצו דבמצווה ועושה מתגרי ביה יצר הרע ויש לו כח המנגד שמתגבר עליו, לכן עבודתו יותר חשובה ממי שאינו מצווה ועושה דלא מתגרי ביה יצר הרע כל כך. והנה כבר אמרו אם ראשונים כמלאכים וכו', משום הכי, דורות הראשונים דידעו בנפשם דיכולו להלחם נגד היצר הרע, לזאת עשו כן להכניס עצמם לידי חיוב ויהיו מצווים ועושים, אף דיתגר בהו יצר הרע, המה יעמדו וילחמו לנגדו, ולא יעצרו כחו לעבור על דברי תורה, וממילא שפיר עבדו להיותם מצווים ועושים. מה שאין כן דורות האחרונים יראו לנפשם פן ואולי לא יעצרו כח נגד מלחמת היצר, לכן כוונתם לשמים בזה, שעשו טעדיק להכניס פירותיהן דרך גגות וקרפפות לפטור ממעשר, ואז לא יהיו מצווים ועושים, ולא יתגר בהו יצר הרע כל כך, וממילא יוכלו להפריש מעשר מפירותיהן, ומחשבתן לטובה, ולא למען רייתו מלית מעשר, כי באמת נתנו גם המה כנ"ל.

^ט בויקרא רבה (א, ו): רבי תנחומא פתח, (משלי כ, טו) יש זָהָב וְרֵב פְּנִינִים וְכָלִי יָקָר שְׁפָתֵי דָעַת. בנוהג שבעולם, אדם יש לו זהב וכסף אבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמדה שבעולם וטובה, ודעת אין בו, מה קנייה יש לו. מתלא אמר, דעה קניית מה חסרת, דעה חסרת מה קניית.

ובגמרא נדרים (אמ): אמר אביי, נקטינן אין עניי אלא בדעה. במערכא אמרי, דדא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה. דא קני מה חסר, דא לא קני מה קני. [פירש הר"ן: דלא קני דעה, מה יועיל לו כל מה שיקנה].



ק

וכמובאר בחובת הלבבות כי ע"י הערת השכל יכולין לעבוד את ה' הרבה יותר לאין שיעור

דער חובת הלבבות (בשער עבודת האלקים) זאָגט, ס'איז דאָ די הערת התורה און נאָכדעם די הערת השכל. און דעם וואָס מ'דינט מיטן "שכל", איז 'בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע' קאָן מען [מער] דינען דעם באַשעפער, מיטן [תוספת] "דעת"^א.

די מצות [שבתורה] איז דאָך נאָר ווען מ'איז מצוה, מצות האָבן דאָך אַ גבול, אָבער די הערת השכל איז 'בלי גבול', בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע קאָן מען האָבן - מיטן שכל - דִּבְקוּת אין באַשעפער, מ'זאל טון דעם רצון הבורא ברוך הוא בִּירָאָה וְאַהֲבָה מיט יעדן ריר.

קא

[וועל כן] מיט דעם "דעת" האָט ער געקלערט ס'איז אַ שאַד ער זאל וואַרטן 'ביז שְׁבַת' אויף דעם "דעת".

מיט אַלעמען קען מען וואַרטן [חוץ מעל הדעת].

^א וו"ל רבינו בס"ג כי תבוא תשכ"ז: דער חובת הלבבות אין שער עבודת אלקים איז מאריך, כמעט דער גאנצער שער שמועסט פון דעם פרט, ער איז מסביר [אז] אין עבודת השם ברוך הוא איז פארהאנדן צוויי בחינות, צוויי זאכן, הֶעֱרַת הַתּוֹרָה און הֶעֱרַת הַשִּׁכּוּל. הֶעֱרַת הַתּוֹרָה איז דעם וואָס ס'שטייט אין די תורה הקדושה, תרי"ג מצות, עשין מיט לא תעשין. עקסטערדעם איז דער שכל מחייב [לעבוד את ה'], און דאָס האָט קיין שיעור נישט, - הֶעֱרַת הַתּוֹרָה איז דאָ תרי"ג מצות [און - הֶעֱרַת הַשִּׁכּוּל איז אַלעס] וואָס אַ מענטש קען טון פאַר הַשִּׁי"ת 'בְּקִבּוּעוֹת'. ברענגט ער, מ'זעט דאָך מ'איז מחוייב, די תורה הקדושה האָט געהייסן פטור ומותר לויטן השתעבדות פאַר יענעם [בין אדם לחבירו], אַז יענער האָט דיר געטון אַ טובה זאָלסטו נישט זיין קיין כְּפוי טובה, [ונכמו כן] דער בורא כל עולמים האָט אַלעס געגעבן, דאָס גאַנצע חיות מיטן אַלעמען, און כסדר [ג'ט ער], נו ווי איז מעגליך אַז מ'זאל נישט משועבד [אלוי ולעבודתו תמיד, און] דאָס האָט קיין שיעור נישט, יעדע קל רֶגַע וְרֶגַע איז מען מחוייב. זאָגט ער, דאָס איז אַסאך מער [העבודה שבהערת השכל מהעבודה שבהערת התורה], און 'דאָס' ברענגט דאָס שלימות, וואָס דער שכל איז מחייב דאָס איז נאָך מער שלימות. נאָר די הֶעֱרַת הַתּוֹרָה מוז מען האָבן [נכמו שמבאר בחובת הלבבות שם], דאָס איז אַ עקסטערע זאך.

דער אמת בריוך מען ביידע, לעולם איז דאָך דער אמת אזוי ווי די חכמי אמת זאָגן, די תרי"ג מצות זענען דאָך איינציג דמלָא, אין דעם שטעקט דאָך ענינים גבוהים ורמים, יעדע מצוה איז אַ בחינה [של אור עליון ונשגב], דאָס איז נר ה' נְשִׁמַת אָדָם (משלי כ, כז) וכו', פון דעם איז דאָך נישטאָ וואָס צו רעדן. נאָר וואָס דען, אָבער שלימות ברענגט [די הערת השכל].

דער אמת מ'בריוך האָבן ביידע, איינס אָנעם אַנדערן קען נישט זיין. דעם וואָס ס'איז הֶעֱרַת הַשִּׁכּוּל, די תורה הקדושה האָט נישט מצוה געווען דערוריף, מ'קען עס נישט מאַכן פאַר קיין חיוב, אָבער ס'איז געווען צדיקים וואָס זיי האָבן יעדן טאָג תשובה געטון ווייל זיי האָבן מער פאַרשטאַנען וואָס מ'בריוך צו טון פאַרן באַשעפער, [ולכן עשו תשובה] פאַרוואָס זיי האָבן נישט ביי היצט אזוי געטון, האָבן זיי אויף דעם תשובה געטון (עיינ' סידור של שבת ח"ב דרוש ג). דאָס איז לויטן שכל און לויטן דעת וואָס אַ מענטש פאַרשטייט.

לעולם כעין זה געפינט מען אין רמב"ן (ריש קדושים), ער זאָגט [בפסוק] קְדוּשִׁים תִּהְיוּ, ער טייטשט קְדוּשִׁים תִּהְיוּ [מיינט] קדש עצמך במוות לך. זאָגט ער [לבאר, כי] די תורה הקדושה האָט געזאָגט וועלכעס איז אסור און וועלכעס איז מותר, [אָבער אויב] אַז מ'זאל טון אַלעס וואָס ס'איז מותר, ווערט מען אָנגערופן אַ נבל ברשות התורה, [אויב מ'זאל טון כרצונן] אַלע אכילות און ביאות וכדומה, דאָס אַלעס וואָס ס'איז מותר, איז מען אַ נבל ברשות התורה, האָט די תורה געזאָגט ניין, ס'איז דאָ אַ מצוה עשה אויף "קדושה". אָבער 'בפרטיות' אויף דער זאך אַליין, אויף 'די' אכילות און אויף דער ביאה איז נישטאָ [נזכר בחורה] קיין אסור, ס'איז נישט גערעכנט צווישן די עשין און צווישן די לא תעשין, נאָר בדרך 'כלל' [יש נזכר 'קדושים תהיו'], ווייל דאָס איז נישט ביי יעדן גלייך, דאָס דאַרף מען פאַרשטיין [יעדער לפי מצבו והשגתו]. אויסערדעם איז דאָך דאָ טעמים אויף דעם, אַז אין יעדע מצוה [יש טעמים נשגבים] פאַרוואָס איך נעם עס אַריין אין די עשין מיט לא תעשין.

אָבער עקסטער [דעם], ער זאָגט [החובת הלבבות] אַז דעם וואָס דער שכל איז מחייב אַז מ'דאַרף נכנע זיין פאַרן באַשעפער, און צו לויבן און צו זאָגן און צו טון [לכבודו ולהכיר טובתו], זאָגט ער דאָס איז אויכעט אַ חיוב 'דאורייתא', נאָר ס'איז אַ חיוב בדרך 'כלל', נישט 'בפרטיות'. [און] דאָס איז גיווענדט לויטן דעת און לויט דער אויפפאַסונג [פון יעדן מענטש].



קב

והשמן פיתה אותו כי גם כשאוכל בימות החול, יבוא לידי שלימות הדעת, וכי אדרבה יש בזה ענין של עבירה לשמה. ולכן באכילת עץ הדעת לא המתין עד השבת

און ער האָט דאָך געהאַט דעם חשבון אַז ס'ברענגט אַזוי אויך דעם, נגם כשיאכל בימות החול, וכמו שביארנו לעיל (באות נט) כי מיט 'דעם' האָט ער דאָך אים פאַרנאַרט, אַז ס'וועט אַזוי אויך ברענגען גאָר.

[וועד היה מפתה אותו, כי גאָר פאַרקערט [שיש בזה מצוה, ווי] ס'שטייט (נזיר כג): גדולה עבירה לשמה [ממצוה שלא לשמה], אַז דו וועסט האָבן אַ העכערן 'דעת', וועסטו אַסאָך בעסער דינען דעם באַשעפער, וועסט צוקומען צו אַ העכערע מדריגה, סוף כל סוף וועט עס אים 'דאָך' ברענגען דעת, מיט 'דעם' האָט ער אים פאַרנאַרט. דאָס איז געווען, זעט אויס.

קג

אבל באמת זה היה שורש המעות שלו, כי אפילו דבר חשוב המביא דעת, אם עושין זאת שלא על פי התורה, אין זה טוב אָבער דער אמת, דאָס איז געווען דער טעות. [כי הגם] ס'ברענגט טאַקע דעת, [ווי] די תורה הקדושה זאָגט מעץ הדעת טוב ורע, אָבער נאָר אַז מ'טוט כדין. מעג זיין די בעסטע חֲשׁוֹב'סטע זאָך, דער גרעסטער "דעת". צו דעם מוז מען אָבער האָבן דעם "כח התורה".

.. די כח התורה הקדושה, בעצם אין דעם ליגט דאָך, אין דעם איז אַלע חֲכָמוֹת. יעדע חֲכָמָה, יעדער דעת, ליגט אין די תורה הקדושה. [און] טאַמער אָבער אַז מ'גייט נישט מיטן אמת, מיט קיין יראת שמים, ס'איז נישט כדין, ברענגט עס פאַרקערט, טויג עס נישט [דער דעת], פאַרפירט עס.

קד

'דאָרט' איז געלעגן דער טעות. וואָרן ער האָט געמיינט ער וועט האָבן "דעת" סיי ווי סיי, ער האָט געמיינט גדולה עבירה [לשמה, און] ס'ברענגט גאָר זְכוּת, ער וועט קענען אַסאָך אויפטון, איבערדעם האָט ער נישט געוואָרט.

קה

מה שאין כן בעין "החיים" חשב הוא עצמו גם מתחילה, שיוכל להמתין בזה שלש שעות עד כניסת השבת אָבער דעם עין החיים, דאָס איז שוין נישט אַזוי ווי "דעת", דער עין החיים איז נישט "דעת", [ולכן חשב] אַז ער וועט צו-וואָרטן די דריי שעה ביז נאָכט וועט עס אים דעמאָלטס ברענגען "חיים". איבערדעם האָט ער געוואָרט ביז שַׁבָּת, דאָרט איז ער געווען 'רואיג'.

קו

אלא שלאחר שחמא בעין הדעת, שוב נתגש משם, ולא היה יכול עוד לאכול גם מעין החיים נאָר אָבער, אַז ער האָט אָבער געזינדיגט, איז ער פאַרטריבן געוואָרן פון גן עדן, איז געווען צום סוף 'נישט דעם' און 'נישט דעם', נישט פון עין הדעת און נישט פון עין החיים. אַלעס איז געווען דורכן חטא, דער חטא האָט דאָס גורם געווען.



קז

סיום התורה

און פאַרדעם איז דאָס געווען טאַקע אַזוי מעיקרא אָן [מסובב כן מן השמים], ווייל סוף כל סוף האָט מען 'געוואָלט' ס'זאָל ווערן אָן "עוֹלָם הַנְּסִיוֹן" (וכדלעיל אות צא). דער תכלית פון בריאת העולם זענען דאָך די נסיונות, [און] ווען אדם הראשון איז געווען קודם החטא איז ער געווען אין די בחינה אַזוי ווי מְלַאכִי מַעֲלָה, נאָר טאַקע דורך דעם, דורכן כח פונעם שטן .. אַזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט דעם פֿשט^{כב} ..

ווייל 'דאָס' איז די עבֹדָה, דאָס איז דער תְּכֵלֶת .. מ'זאָל עוֹמֵד בְּנִסְיוֹן זיין [קעגן] די אַלע פֿיתויים .. מ'זאָל זיך מִתְגַּבֵּר זיין און [זיך] האַלטן ביים אָמֶת, מ'זאָל בעטן ביי השם יתברך אז מ'זאָל ניצול ווערן, דֶּרֶךְ שֶׁקָר הָסֵר מִמֶּנִּי (תהלים קיט, כט) .. תורה הקדושה.

מ'זאָל מיר די זכיה האָבן מ'זאָל מיר בעטן [דערויף].

קח

ברכת הקודש

דער אייבירשטער זאָל העלפן:
מ'זאָל די זכיה האָבן צו זען די ישועה אמיתית, די גאולה שלימה.
מ'זאָל זוכה זיין, - מ'קומט דאָך אַרויס פון די הייליגע טעג, - מ'זאָל זוכה זיין צו אַ שְׁנַת אוֹרָה, ס'זאָל זיין אַ לעכטיג יאָר.
אידן זאָלן געהאָלפן ווערן שוין במהרה.
מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, מ'זאָל האָבן באמת .. בקדושה ובטהרה.
מ'זאָל זוכה זיין צו זען בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{כב} עיין באור החיים הק' (ג, ד): ואם תאמר למה יברא ה' בריה רעה כזו לתקלה. דע כי בריה זו, כל מה שהפליא ה' בגודל בחינתה, כן גודל בחינת השגת הנפש בעולם העליון. כי לפי התעצמות הצריך לאדם לנצחון, כן יטול שכרו, כמאמרם ז"ל (אבות ה, כג) לפום צערא אגרא. ואם היה מגביל שיעור כח המסית בשיעור מועט, אין מקום לרוצה להשיג השגה גדולה להשיגה, כי אין השגה זולת אמצעות נצחון המסית. וצא ולמד מהאמור בספר זוהר הקדוש (תרומה דף קסג). במשל בן מלך אשר צוהו אביו לבל קרוב להזונה, ואת הזונה צוה להסיתו, לבחון בן יכבד אב, יעוין שם. ומעתה הפליא ה' להתחסד עם אוהביו, להכין להם דבר שבאמצעותו ישיגו עלות במעלות חיים הנצחיים. אשרי העם שככה לו.